

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соц. Комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.
Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 4 2023

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського3

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

Історичний візит Президента США Д. Байдена до України
і Польщі: підсумки та наслідки в оцінках експертів4

Закіров М.

Українська дипломатія в часи війни:
хроніка одного тижня лютого17

Потіха А.

Мюнхенська безпекова конференція:
підсумки і перспективи очима експертів та політиків25

Аулін О.

Землетруси в Туреччині: від геологічних до політичних?34

Інформаційний аспект стресостійкості

Горова С.

Увага: ПТСР у свідомості учасників бойових дій39

Економічний ракурс

Кулицький С.

**Міжнародні політичні та економічні відносини Китаю
на тлі повномасштабної воєнної агресії Росії проти України**

(Закінчення. Початок у № 3)44

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України55

Сучасні дослідження та розробки академічної науки61

Наукові видання НАН України69

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти70

Ядерна енергетика і запобігання екологічним катастрофам74

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського

«Нам потрібні сучасні бойові літаки, щоб убезпечити від російського терору всю територію України», – наголошує Президент України В. Зеленський.

«Бажаю здоров'я, шановні українці!

Коротко звітую про сьогоднішній день.

Доба почалася з атаки іранськими дронами. З них більшість вдалося збити. Одинадцять із чотирнадцяти.

На жаль, були й влучання. Поранені троє працівників ДСНС у Хмельницькому, двоє загинули. Мої співчуття родинам. Другий дрон влучив якраз тоді, коли почалося гасіння пожежі після першого.

Власне передусім тому нам і потрібен авіаційний компонент ППО – сучасні бойові літаки, щоб можна було убезпечити від російського терору всю територію нашої держави. ППО повноцінна тоді, коли забезпечується, зокрема, й авіацією. Сучасною авіацією.

Наші льотчики разом з нашими зенітниками, разом з усіма воїнами й фахівцями наших Повітряних сил уже роблять велику роботу. Але повністю зможемо захистити небо, коли буде прибрано авіаційне табу у відносинах з нашими партнерами.

Увесь день тривала робота в Одесі та Одеському районі з ліквідації наслідків аварії на енергомережі. Було масштабне відключення, але вже протягом дня вдалося відновити подачу електрики.

Станом на вечір уся критична інфраструктура й абсолютна більшість споживачів – з електрикою. Я дякую всім енергетикам, усім ремонтним бригадам, які забезпечили швидкий результат.

Україна демонструє й демонструватиме, що наша стійкість вища, ніж будь-які очікування.

Провів сьогодні кілька нарад з представниками уряду та силового блоку. Зокрема, нараду з головою СБУ В. Малюком. З поточних питань і щодо наших кроків найближчим часом для захисту держави.

Жодного шансу будь-яким внутрішнім загрозам не залишимо так само, як і зовнішнім.

Звичайно, постійно перебуваю на зв'язку з нашими командувачами. Особлива увага – ситуації на сході, зрозуміло – на Донеччині.

Бахмутський напрямок – ситуація стає постійно складнішою. Постійно ворог знищує все, що можна використовувати для захисту наших позицій, для закріплення й оборони.

Наші воїни, які обороняються на Бахмутському напрямку, – справжні герої.

Я дякую кожному й кожній, хто героїчно тримає цей напрямок та інші напрямки на Донбасі. Дякую кожному й кожній, хто допомагає нашим воїнам і робить усе, щоб наші оборонці мали якнайбільше зброї, далекобійної зброї, потужної зброї.

Сьогодні в Києві з візитом перебувала міністр фінансів Сполучених Штатів Америки.

Я подякував їй за життєво важливу фінансову підтримку для нашої держави. Обговорили нашу поточну взаємодію і на рівні між Україною та США, і також на рівні глобальних фінансових інституцій, зокрема МВФ. Обговорили потреби у відбудові в Україні, відновлення справедливості для наших людей та всього вільного світу – це запуск реального механізму компенсації збитків, завданих цією війною... Компенсації за рахунок російських активів.

Це непросте завдання. Але реалізувати його, спрямувати російські активи на відшкодування збитків за війну – це буде одним з найпотужніших ударів вільного світу і по цьому агресору, і по будь-яких агресіях загалом.

Думаю, формат відшкодування буде знайдений і Росія заплатить за свою війну. В усіх сенсах.

Слава кожному й кожній, хто зараз у бою за Україну! Я дякую всім, хто допомагає!

Світла пам'ять усім, чий життя забрав російський терор!
Слава Україні!» *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2023. – 27.02).*

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Історичний візит Президента США Д. Байдена до України і Польщі: підсумки та наслідки в оцінках експертів

Візит до Києва Президента США Д. Байдена 20 лютого став несподіваною, але водночас історичною в контексті світової політики та символічною для України подією. У Києві він побував уперше від початку повномасштабного російського вторгнення. До цього Д. Байден шість разів був в Україні як віцепрезидент з адміністрації Б. Обами, однак саме як американський президент приїхав до Києва вперше. Це також був перший візит Президента США в Україну за майже 15 останніх років. Востаннє американський президент відвідував Київ ще в 2008 р. – це був Д. Буш-молодший.

Нинішній візит Президента США до України може увійти в історію як найбільш засекречений і водночас ризикований вояж світового лідера до країни, що перебуває в стані війни. Заходи безпеки при підготовці візиту стали безпрецедентними. До цього в Білому домі стверджували, що 20–22 лютого Д. Байден відвідає лише Польщу, інших зупинок у Європі робити не планує. Ще в неділю ввечері згідно з опублікованим адміністрацією Білого дому публічним розкладом на понеділок Президент Америки мав перебувати у Вашингтоні й тільки ввечері вирушати до Варшави, хоча насправді він уже був у польській столиці, звідки поїздом прибув до Києва.

За даними західних ЗМІ, більшість з оточення Д. Байдена відмовляла його від такого виходу за межі усталених протоколів, мовляв, ризик не має перевищувати бонуси від візиту. Теоретично Д. Байден міг зустрітися з В. Зеленським на кордоні з Польщею чи у Львові, проте він сам наполіг, щоб зустріч відбулася в Києві. Тож, вочевидь, демонстрація віри в перемогу України та рішучість підтримати її напередодні річниці вторгнення стали принциповими для Президента Сполучених Штатів Америки. Чинники Білого дому заявили, що Д. Байден дав добро на поїздку 17 лютого, після заключного брифінгу з безпеки.

Щоб зберегти секретність візиту, Президент США прибув лише з кількома помічниками та двома журналістами. Як повідомив радник Президента США з нацбезпеки Д. Салліван, за кілька годин до візиту Д. Байдена в Київ Білий дім попередив про це Росію для уникнення конфлікту, а з повітряного простору Польщі за ситуацією стежили американські літаки-розвідники. Загалом Д. Байден перебував у Києві понад п'ять годин. За цей час один раз було оголошено повітряну тривогу у зв'язку зі зльотом у Білорусі російського МіГ-31, носія ракети «Кинджал», проте на «рішучіші» кроки кремль не наважився.

Символічним для України було те, що цей візит відбувся не лише майже через рік після початку повномасштабної війни Росії проти України, а і в день дев'ятих роковин масового розстрілу учасників Революції Гідності в центрі Києва. Саме тому свій візит до української столиці Д. Байден почав з відвідання Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря, що був прихистком для протестувальників у 2014 р., і стіни пам'яті загиблих за Україну.

«Важливо, що візит Д. Байдена відбувся не в річницю російського вторгнення в Україну, а саме 20 лютого – у день розстрілів на майдані Незалежності, коли дев'ять років тому відбувся перелом у Революції Гідності й через день режим Януковича пав. Це сигнал про те, що зараз, як і тоді, Росія не переписує історію на свій лад», – вважає виконавчий директор Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва П. Бурковський. На його переконання, цим візитом США продемонстрували російському президенту Путіну, що Захід більше не повернеться до колишніх відносин з Росією та більше не сприймає російський ядерний шантаж усерйоз (URL:

<https://www.dw.com/uk/signal-bajdena-so-oznacae-vizit-prezidenta-ssa-v-ukrainu/a-64767871>).

Під час спільного брифінгу з Президентом України Д. Байден відзначив важливість своєї присутності в Україні й повідомив, що знову радий відвідати Київ. Також він згадав про розмову з В. Зеленським майже рік тому – у день російського вторгнення, коли весь світ чекав і боявся, що Україна от-от паде. «Рік по тому Київ стоїть. Україна стоїть. Демократія стоїть. Американці стоять із вами, і світ стоїть із вами, – заявив Д. Байден на брифінгу. – Ми знаємо, що попереду важкі дні, тижні та роки. Мета Путіна – стерти Україну з карти». Однак він зауважив, що воєнна кампанія Путіна провалюється, а російські окупанти втратили половину територій, які захопили. При цьому війська РФ зазнають важких втрат, а багато людей не бачать у Росії майбутнього. «Російська економіка падає, вона ізольована та стикається з труднощами», – пояснив Президент США.

Д. Байден додав, що Путін розраховував на слабкість України та розділеність Заходу, які були раніше. «Він думав, що він протримається довше, ніж ми. Я не думаю, що він так думає нині», – зазначив Д. Байден і пообіцяв підтримувати Україну стільки, скільки потрібно.

Головні меседжі Д. Байдена були такими:

– за цей рік США зіграли важливу роль у тому, щоб вибудувати коаліцію на підтримку України «від Атлантичного до Тихого океану» й забезпечити безпрецедентну військову, економічну та гуманітарну допомогу. Така всебічна підтримка від союзників триватиме;

– у Вашингтоні існує широка двопартійна підтримка України, хоча деякі республіканці були проти майбутньої допомоги;

– Росія обов'язково програє, Путін і його оточення підуть під трибунал;

– США та союзники нададуть Україні всю необхідну зброю, щоб «найефективніше допомогти Україні в боротьбі за свободу й незалежність».

Крім публічних запевнень у подальшій підтримці України, Президент США оприлюднив і конкретніші речі. Д. Байден анонсував новий пакет військової допомоги вартістю 500 млн дол., який міститиме більше військового обладнання, зокрема артилерійські боєприпаси, ракети для HIMARS, переносні протитанкові комплекси «Javelin» і гаубиці. Під час зустрічі віч-на-віч президенти обох країн обговорили «далекобійну зброю і зброю, яка все ще може бути поставлена в Україну, навіть якщо вона не постачалася раніше». Д. Байден також оголосив додаткові санкції проти представників еліти й компаній, які намагаються обходити ці санкції або підтримують російську військову машину (URL: <https://cpd.gov.ua/main/vizyt-bajdena-v-kyuiv-shho-pryviz-prezydent-ssha>).

Президент України В. Зеленський під час пресконференції заявив, що результати зустрічі «буде відображено на полі бою», а безпосередньо візит він назвав «найважливішим в історії українсько-американських відносин». Як зворотний жест на визнання мужності Д. Байдена та його внеску щодо

підтримки України він отримав меморіальну дошку з датою візиту на алеї Сміливості поруч з Верховною Радою. Тепер ця алея починається з його імені.

Радник глави ОП М. Подоляк вважає, що Президент США прибув у Київ, аби чітко заявити напередодні річниці повномасштабного російського вторгнення в Україну, що «Росія обов'язково програє. Путін та його оточення підуть під трибунал. Україна отримає всю необхідну зброю. Жодних компромісів». «Абсолютно чіткі сигнали. Абсолютно конкретний сценарій руйнування Кремля», – написав М. Подоляк у твітері.

«Це потужний сигнал підтримки України та потужний сигнал, спрямований Путіну, що Росія вже програла», – вважає голова парламентського Комітету з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва О. Мережко (URL: <https://ukranews.com/ua/news/916189-rosiya-vzhe-prograla-vijnu-deputat-mizhnarodnyk-royasnyv-shho-oznachaye-vizyt-bajdena-do-ukrayiny>).

«Цей візит є перемогою українського народу і Президента Зеленського. Він здійснений усупереч всьому заради перемоги України і всього вільного світу. Чіткий сигнал на болота – вас ніхто не боїться!» – наголосив міністр закордонних справ України Д. Кулеба (URL: <https://www.dw.com/uk/signal-bajdena-so-oznaeae-vizit-prezidenta-ssa-v-ukrainu/a-64767871>).

В. Огрізко, український дипломат, міністр закордонних справ України (2007–2009) вважає, що візит Д. Байдена до Києва став для Путіна «ударом під дих» – політичним, дипломатичним, емоційним. «Бо це означає, що Д. Байден, а в його особі Захід, продемонстрував Путіну, що його не бояться. Київ – у досяжності російських ракет. Але попри це все, і, особливо, зважаючи на рівень безпеки, який вимагається для Президента США, цим знехтували. Фактично, американці кажуть Путіну “ми не боїмося твоєї загрози, твоя загроза – це фікція. Ми цього боялися, але за рік зрозуміли, що твоє опудало під назвою друга армія світу є лише опудалом”» (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/bayden-u-kiyevi-ogrizko-pro-te-yak-vidpovist-putin-ta-shcho-zaproponuye-kitay-ostanni-novini-50305495.html>).

«Візит Байдена в Україну є символічним. Він сигналізує, що період сподівань на якісь розумні дії Кремля завершився. Стало зрозуміло, що США, країни демократії будуть іти в підтримці України вже до кінця. Захід націлений перемогти в цій війні», – зауважив голова Центру комунікаційно-контентної безпеки В. Король (URL: <https://www.armyfm.com.ua/ua/kraini-demokratii-budut-iti-v-pidtrimci-ukraini-do-kincy-a-%E2%80%94-ekspert-pro-vizit-bajdena-do-kiyeva>).

Кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Одеського Національного університету ім. І. І. Мечникова А. Кройтор вважає, що візит Президента США Д. Байдена до України означає те, що Росія отримає силу відповідь, замість компромісів. На його думку, цим візитом Президент США підкреслює неухильність активної військової, економічної, політичної підтримки Україні й демонструє всьому світу чітку позицію США щодо необхідності надання військової допомоги Україні та засудження РФ як

загрози всій світовій демократії (URL: <https://ukranews.com/ua/news/916270-politolog-poyasnyv-sens-vizytu-bajdena-do-ukrayiny>).

А. Кройтор зазначив, що Д. Байден намагається не повторити своєї помилки 2014 р. (як віцепрезидент США), коли допомога Україні була не достатньою та коли лідери західних демократій шукали компромісу з Путіним. США демонструють свою геополітичну присутність у Європі й прагнення розширювати антиросійську коаліцію. «Цей візит є символічно-демонстративним, а в політичному сенсі варто розглядати його як демонстрацію готовності США до якомога більшої підтримки України у відновленні її повної територіальної цілісності. Цей візит є сигналом і для тих держав, які прагнуть зберегти нейтральність або проросійську позицію у цій субстанційній війні автократії проти демократії», – додав політолог.

«Я думаю, що це історично. Ви можете шукати аналогії з візитом Д. Ф. Кеннеді до Західного Берліна на початку 1960-х років, коли він назвав себе берлінцем, або візитом Р. Рейгана до Західного Берліна чверть століття потому, коли він закликав до знесення стіни. Символи в політиці мають значення. Це потужний сигнал американської підтримки України напередодні річниці російської агресії та за день до виступу Путіна. У мене таке враження, що він зіпсував плани російського президента», – зазначив доктор А. Еберхардт, віцепрезидент Варшавського інституту підприємництва (URL: <https://lviv.media/ukraina/65802-bezprecedentnij-proyav-rishuchosti-ta-pidtrimki-sho-zahidni-politiki-kazhut-pro-vizit-bajdena-v-ukrayinu>).

Водночас юридичний радник департаменту стратегії Вищого органу аудиту Польщі П. Кульпа зазначив, що «приїзд Байдена в Київ – це вперше за 240 років в історії США, коли їхній президент приїздить у країну, де йде війна і там немає американських солдатів. Це – історичний візит. Під час цього візиту на різних площах звернення до російського народу Д. Байден показав, що Путіна немає. Байден міг сказати як Рейган, як Горбачов, як Кеннеді, але не сказав жодної фрази. Він просто показав, що Путіна вже немає», – зазначив він (URL: <https://obriy.news/world/vpershe-za-240-rokiv-ekspert-poyasnyv-u-chomu-istorychnist-vizytu-bajdena-do-kyyeva.html>).

Експерти сходяться на тому, що візит Президента США – це знак того, що США вірять у швидку перемогу України на полі бою. Приїзд Д. Байдена свідчить, що Захід хоче допомогти Україні здобути перемогу у війні вже цього року, вважає колишній радник керівника Офісу Президента та міністра внутрішніх справ В. Андрусів. «Це один з найсильніших кроків, які були останнім часом. Цей крок – частина загальної тенденції. Суть полягає в наступному – Захід прийняв рішення закінчити цю війну перемогою України. Візит Байдена означає, що ніяких “корейських сценаріїв”, ніяких переговорів з Росією, крім нашої перемоги, не буде. Я переконаний, що за цим буде багато наступних важливих кроків... Цей візит є сигналом, що всі планують завершити війну цього року нашою перемогою», – заявив В. Андрусів (URL: <https://tsn.ua/politika/navischo-bayden-priyizhdzhav-do-kiyeva-eksperti-nazvali-golovni-pidsumki-2269315.html>).

Водночас у контексті допису в соцмережі глави ОП А. Єрмака про те, що візит Д. Байдена вирішить «чимало питань і пришвидшить ті, які підвисли», Р. Осипенко вважає, що йдеться про пришвидшення надходження танків та важкого озброєння для того, щоб ми могли підготуватися й здійснити контрнаступ. «Стає зрозумілим, що Кремль обрав тактику затягування війни, він очікує 2024 р., коли може змінитися влада в США, розраховує на Трампа з його командою “Make America Great Again”, що вони придуть і змусять Україну сісти за стіл перемовин так, як хоче цього Кремль. Тому, я думаю, буде прискорення надання нам всього необхідного для того, щоб здійснити контрнаступ вже у 2023 р.», – наголошує експерт (URL: <https://kontrakty.ua/article/212771>).

Військовий експерт, полковник запасу ЗСУ Р. Світан зазначив, що Д. Байден «приїхав не з порожніми руками». «Він привіз допомогу на 0,5 млрд дол., що нам зараз дуже потрібно для того, щоб стримати наступальні дії росіян. Це гарний пакет військової допомоги. І сам візит Президента США до країни, яка воює з Росією, – це символічне значення. США та Д. Байден беруть на себе певну відповідальність та є медійним щитом, щоб наші партнери не боялися нападок з боку Росії. Це – сильний щит та прикриття», – наголосив Р. Світан.

Водночас – попри очікування – заяв про постачання Україні бойових літаків Президент Америки в Києві так і не зробив. Надзвичайний і Повноважний Посол України у США (2010–2015), дипломат О. Моцик наполягає, що публічні заяви – це лише вершина айсберга. Надання Україні сучасних літаків – це лише питання часу. На його переконання, за візитом Д. Байдена до Києва послідує технічна частина роботи й незабаром Україна таки отримає американські винищувачі. «Ми очікуємо, що буде якісне розширення допомоги. Вірю, що літаки будуть, бо ми не знаємо, що Президенти США та України обговорювали тет-а-тет. А саме в закритому режимі обговорюється найбільш сенсативні питання, а за ними йде технічна підготовка рішення. Цей візит нам дуже сильно додасть на полі бою», – переконаний О. Моцик.

«Це хороший меседж всьому світу – і США, і Захід мають бути консолідовані довкола України. І президент часто каже – ми об’єднані, нас не вдасться роз’єднати. Тому зброю в рамках коаліції виділять, коаліцію про літаки збирають. Байден хоче показати всім, хто хоче порушити мир і світовий порядок, який склався після Другої світової війни – проти вас буде коаліція держав, а не просто США», – наголошує керівник Центру військово-правових досліджень, політичний консультант О. Мусієнко (URL: <https://www.5.ua/polityka/istorychnyi-vizyt-baidena-v-ukrainu-eksperty-roiasnyly-chomu-tse-vazhlyvo-299696.html>).

Важливим аспектом для обговорення в експертному середовищі став меседж, надісланий візитом Д. Байдена в російському напрямі. Деякі аналітики заявили, що поїздка Президента США в Україну підняла ставки та, як висловився політичний експерт О. Саакян, «фактично нанесла удар під дих

майбутнім виступам Путіна і його ініціативам, які заплановані в найближчі два дні». Зокрема, ідеться про його звернення до Федеральних зборів та зустріч у рамках візиту в Москву з першим дипломатом Китаю Ван І. «Тепер і виступ, і зустріч, і парламентські ініціативи – це все стане другорядним проти візиту Байдена», – констатував експерт (URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230220-cze-sygnal-do-rosiyi-kytayu-ta-yes-eksperty-ta-inozmi-pro-vizyt-bajdena-v-kyuyiv>).

Політолог-міжнародник О. Юсупов, зазначає, що, звичайно, візит Д. Байдена «перебив велику частку уваги» до звернення Путіна. Лідер Кремля робить якісь заяви й регулярно вимовляє якісь промови. Президент же США прибув до України вперше за 15 років. Тим більше прибув під час повномасштабної війни туди, де армія США не контролює ситуацію і взагалі не бере участі в бойових діях, що є серйозною відмінністю від візитів американських лідерів до Іраку, Афганістану та інших гарячих точок.

Експерт з питань Центральної та Східної Європи І. Преображенський висловив припущення, що промова Путіна спочатку була побудована з розрахунком, що виступ Президента США буде пізніше, тому в останній момент зміст звернення лідера РФ було змінено, згадка про Д. Байдена була викреслена. Водночас, на його думку, Путін чудово зчитав сигнал з поїздки Д. Байдена, який був дуже простим: «Я завжди випереджу тебе й завжди буду на крок попереду. Я не буду виступати після тебе. Я не буду відповідати на твої репліки. Це ти будеш відповідати на те, що говорю я. Якщо захочу, я завжди зможу зробити те, чому ти не зможеш завадити» (URL: https://24tv.ua/vizit-baydena-ukrayinu-yakiy-vazhliivy-signal-zchitav-putin_n2260262).

Візит Президента США став сигналом не лише для В. Путіна й Кремля, а також Китаю в особі Сі Цзіньпіна, який фактично включився у війну, вважає експерт-міжнародник Р. Осипенко. «Ми бачили присутність міністра закордонних справ Ван І на Мюнхенській безпековій конференції, а потім він поїхав до Москви. І в Пекіні, і в Москві готуються заяви до річниці війни. Тому цей візит є фактично сигналом й одному керівнику, й іншому про те, що Сполучені Штати Америки, як лідер демократичного табору країн, фактично будуть стояти пліч-о-пліч з Україною, що б не сталося», – пояснив міжнародник.

Як зазначив Р. Осипенко, візит Д. Байдена «перекриває всі ці сигнали з табору авторитарних країн і дає їм чіткий сигнал про те, що Сполучені Штати Америки підтримуватимуть Україну до перемоги» (URL: <https://tsn.ua/politika/navischo-bayden-priyizhdzhav-do-kiyeva-eksperti-nazvali-golovni-pidsumki-2269315.html>).

О. Саакян у цьому зв'язку додає, що відносини США та Китаю на загал останнім часом пожвавилися. Є заяви й стосовно підготовки візиту держсекретаря Е. Блінкена до Китаю, який переносили через аеростати в повітрі. Плюс можливі комунікації між Д. Байденом і Сі Цзіньпіном у

публічному полі. «Це все говорить про те, що слід очікувати серйозних змін чи домовленостей на американо-китайському напрямі».

За словами політолога, своїм візитом до України Д. Байден вплине й на внутрішньоєвропейський порядок денний, у якому після повномасштабного вторгнення почався тренд на падіння антиамериканських настроїв. «Україна наразі, як ніщо інше, згуртовує Захід. Байдену ж важливо закріпити лідерські позиції США у Європі й наситити порядок денний ініціативами. Тож такий візит, імовірно, це ще й інвестиції в партнерські відносини з європейським простором», – резюмував експерт (URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230220-cze-sygnal-do-rosiyi-kytayu-ta-yes-eksperty-ta-inozmi-pro-vizyt-bajdena-v-kyuyiv>).

Політолог О. Юсупов у цьому контексті звертає увагу на те, що Д. Байден не поїхав на Мюнхенську конференцію з безпеки, куди вирушили лідери Німеччини та Франції, а натомість вибрав Київ і Варшаву. Висновок: Д. Байден посилає сигнал, що хоча Берлін і Париж є найважливішими традиційними союзниками Вашингтону у Європі, однак для США стратегічне партнерство з Україною, а також з Польщею за останній рік вийшло на новий, більш високий рівень.

Експерти оцінюють візит Д. Байдена ще і як частину політичної гри – як початок американської передвиборної гонки. За словами політичного експерта О. Саакяна, внутрішньополітична ситуація в Сполучених Штатах Америки – це одна з причин візиту Д. Байдена в Україну. «Байден опинився в доволі складній електоральній ситуації, і його команда шукає тему, за допомогою якої він міг би претендувати на другий термін. І зараз ми бачимо, що Байден готовий зробити ставку на Україну та пов'язати питання перемоги України в російсько-українській війні зі своїм другим терміном», – пояснив він. Таким чином, якщо Україна перемає, то Д. Байден отримає «додаткові бали» на президентських виборах у США. Якщо ж програє – це стане і його особистою політичною катастрофою (URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230220-cze-sygnal-do-rosiyi-kytayu-ta-yes-eksperty-ta-inozmi-pro-vizyt-bajdena-v-kyuyiv>).

У подібному контексті висловлюється й експерт закордонних справ України П. Клімкін. Він переконаний, що візит Д. Байдена до Києва в розпал російської війни в Україні накладає особисті зобов'язання на Президента Америки. «Байден у сонячному Києві це прекрасно. Тепер не дати Путіну перемогти – це його місія. Як президента, як американця і як людини», – написав П. Клімкін на своїй сторінці у фейсбуці та припустив, що цей візит увійде в історію.

Політичний експерт Є. Савісько констатує, що своїм візитом до Києва Д. Байден дав сигнал для внутрішньоамериканської аудиторії, показавши, що він у чудовій фізичній, інтелектуальній та політичній формі, готовий балотуватися на новий президентський термін. Експерт наголошує, що Президент Д. Байден політик досвідчений і кожен його крок, вчинок, кожна заява ретельно зважені й прораховані. Саме таким був і візит до української столиці.

«Мені здається, що Д. Байден з Києва почав свою передвиборну програму на продовження наступного терміну перебування. Чим здивував не тільки нас, а й, певно, дискусії будуть у самих Сполучених Штатах Америки, бо з такого початку він може входити в ці перегони з досить високо піднятою головою, і цей варіант якраз також розглядався американцями», – вважає український дипломат В. Чалий (URL: <https://www.5.ua/polityka/istorychnyi-vizyt-baidena-v-ukrainu-eksperty-poiasnyly-chomu-tse-vazhlyvo-299696.html>).

Експерт Центру оборонних стратегій, дипломат О. Хара також припускає, що візит Д. Байдена до України може бути пов'язаний з майбутніми виборами Президента США, які відбудуться у 2024 р. і в яких нинішній очільник Білого дому, імовірно, братиме участь. «Для Президента Байдена Україна – та сама славетна сторінка історії, яку він хоче залишити після себе як зовнішньополітичну спадщину в книзі історії. Вона такою й буде. Це дійсно непересічна особистість та непересічні дії. Звернемо увагу, що саме демократ, а не республіканець, які традиційно є яструбами, демократ ухвалив важливе рішення про допомогу Україні. Він об'єднав світ, щоб країни допомагали нам захищати себе», – наголосив О. Хара (URL: <https://hromadske.radio/news/2023/02/20/vizyt-baydena-do-kyieva-ie-symvolichnym-ekspert>).

Після завершення візиту до Києва Президент США вирушив до Варшави. Офіційний візит Д. Байдена до Польщі розпочався 21 лютого. Д. Байден офіційно прийняв Президент Польщі А. Дуда в Президентському палаці. Після цього відбулися переговори лідерів «у вузькому колі» та переговори двосторонніх делегацій на чолі з обома президентами.

Під час двосторонніх переговорів Д. Байден та А. Дуда обговорили зміцнення безпеки Польщі, союзницьку співпрацю і двосторонні відносини. Але головною темою, звісно, стала Україна та спільне протистояння агресії Кремля.

«Зобов'язання США та наших союзників – підтримувати Україну й надалі. НАТО завдяки їм стане таким сильним, як ніколи раніше. Я сказав Президенту Зеленському, коли ми спілкувалися в Києві, що наша підтримка України залишається непохитною», – наголосив Д. Байден. Він подякував А. Дуді за те, що Польща підтримує Україну, зазначив, що Польща стала ключовою державою в постачанні західної військової та гуманітарної допомоги в Україну, прийняла кілька мільйонів українських біженців (URL: <https://uatv.ua/uk/bajden-u-varshavi-podrobytsi-vizytu-ta-rozbir-promovy-prezydenta-ssha>).

Зі свого боку А. Дуда акцентував на історичному візиті Д. Байдена до Києва, що відбувся напередодні, 20 лютого. «Це був ефектний, надзвичайно стратегічний і політичний хід, надважливий політичний сигнал, насамперед для України, для зміцнення бойового духу захисників України. Це був важливий жест для наших союзників у НАТО. І взагалі для людей, які підтримують демократію», – наголосив Президент Польщі.

Він додав, що візит до Києва – це сигнал і Росії, і особисто російському диктатору Путіну. «Це був сигнал і для тих, хто ламає світові підвалини та нападає на суверенну й незалежну державу, якою є Україна. Для тих, хто руйнує будинки та знищує інфраструктуру і не дає людям повернутися до нормального життя. Я говорю, на жаль, про наших європейських сусідів – про Росію, про владу РФ, про президента Путіна, який рік тому прийняв рішення напасти на незалежну суверенну державу», – продовжив А. Дуда.

Найочікуванішим моментом візиту Д. Байдена до Польщі стала його промова, виголошена на території Королівського замку у Варшаві. Перед її початком до численних присутніх звернувся Президент Польщі А. Дуда. Він звернув увагу на місце, поруч з яким виголошуватиме свою промову президент США – Королівський замок. Історичну споруду, яка була знищена фашистами та згодом відбудована польським народом. А. Дуда порівняв зруйнований Королівський замок з українськими містами, які руйнує російська армія. Президент Польщі закликав до підтримки України в протистоянні агресору та подякував Сполученим Штатам Америки за допомогу.

Виступ Д. Байдена на площі Королівського замку тривав 20 хв, упродовж яких Президент США озвучив важливі сигнали не лише Україні з союзниками, а й Кремлю і всьому світу. Він нагадав, що виступав у Королівському замку приблизно рік тому – у березні 2022 р., через тиждень після того, як президент РФ Путін розпочав свою безжальну агресію проти України, найбільшу після Другої світової війни сухопутну війну у Європі. «Рік тому світ готувався до падіння Києва. Я щойно побував у Києві та маю повідомити вам: Київ стоїть! Він сильний, як ніколи! Київ наповнений гордістю. Найголовніше – Київ вільний!» – акцентував Д. Байден.

Президент США наголосив, що вторгнення Росії – це випробування не тільки для України, а й для всієї Європи, для всього світу. Уся демократія опинилася під загрозою. «Ми стояли перед простими, але дуже глибокими питаннями: чи будемо ми реагувати, чи відвернемося? Чи збережемо ми силу або проявимо слабкість? Чи зможуть усі наші союзники зберегти єдність або будуть роз'єднані? І тепер, через рік, ми знаємо відповідь: ми відреагували, ми зберегли наш союз. Ми були міцні. Світ не відвернувся!» – констатував він.

Д. Байден зазначив, що 20 лютого для нього було великою честю перебувати поруч із В. Зеленським, «і ми підтвердили, що боротимемося попри все».

Коли Путін віддав наказ вторгнутися в Україну – він помилився, наголосив американський лідер. «Український народ виявився сміливим, непохитним. Держави проявили рішучість і згуртованість. Демократія виявилася занадто сильною і занадто міцною. Вона завдала удару по Путіну, його танки горіли», – зазначив Д. Байден.

Президент США додав, що Путін заявляв про фіналізацію НАТО, але отримав зворотний результат – Альянс зберіг свою єдність і розширюється. Путін розраховував використовувати енергоресурси як зброю проти Європи,

натомість країни скоротили споживання російського палива та стали енергонезалежними від РФ.

«Путін гадав, що він сильний, а демократії слабкі. Але він зіткнувся із залізною волею Америки та всіх демократичних країн, а на чолі цього протистояння стояв Президент Зеленський – людина залізної волі та рішучості», – зазначив Д. Байден.

Президент США впевнений, що Путін сьогодні теж уже не сумнівається в силі демократичного союзу. Але російський диктатор ще сподівається, «що нам не вистачить рішучості». «Але в нього не повинно бути жодних сумнівів: наша підтримка України непохитна! НАТО не відступить. Ми не втомимося від наших зусиль. Жага Путіна до влади зазнає невдачі. Народ України переможе! А ми завжди стоятимемо на сторожі демократії та свободи», – заявив він.

Д. Байден нагадав виступ В. Зеленського в грудні в США, коли Президент України наголосив, що Україна сьогодні бореться за свободу, за вільне майбутнє своїх дітей та онуків. «Але він говорив не тільки про українських дітей та онуків. Він говорив і про ваших, і про моїх. І сьогодні народ Польщі та інших країн Європи розуміє, що неможливо умиротворити агресора. Ми говоримо тільки одне: ні, ні та ні! Ні, ви не захопите мою країну, ви не заберете мою свободу, ви не заберете моє майбутнє. Диктатор, який прагне відродити свою імперію, ніколи не пересилить любов народу до свободи. Жорстокість ніколи не пересилить волю народу до свободи. А Україна ніколи не стане жертвою Росії! Ніколи!» – наголосив американський лідер.

Він нагадав про неймовірну жорстокість російських солдатів, які скоюють в Україні злочини проти людства, завдають бомбових ударів по цивільному населенню, по вокзалах, школах, гвалтують, катують, викрадають українських дітей, намагаючись позбавити їх майбутнього. Звірства, які чинить Росія стосовно українського народу, – жахливі. Президент акцентував, що РФ заплатить за всі свої злочини, «і ми притягнемо до відповідальності всіх винних».

І всім цим викликам неймовірна відповідь українського народу. Через рік як на міста почали скидати бомби та зайшли російські танки, Україна, як і раніше, незалежна і вільна. «Від Херсона до Харкова українці борються. Вони відвойовують свої території. Над понад 50 % території, яку Росія захопила торік, сьогодні розвивається прапор України. Президент Зеленський відображає і втілює волю всього українського народу», – наголосив Президент США.

Більша частина світу з Україною. Д. Байден зазначив, що країни ООН неодноразово голосували на підтримку миру, тавруючи ганьбою дії Росії. У жовтні минулого року 143 держави ООН проголосували проти російської агресії, і тільки чотири країни були на боці Росії.

Звернувся Президент США й до російського народу: «США та інші країни не прагнуть захопити Росію або контролювати її, Захід не має намірів

нападати на російський народ. Мільйони росіян хотіли б жити в мирі з іншими народами та не бути ворогами. Але президент Путін сам вибрав цю війну. І кожен день цієї війни – це його вибір».

Американський лідер укотре зазначив, що Путін може закінчити цю війну одним словом, зупинивши агресію проти України, вивівши війська. Але якщо Україна перестане захищати себе – це стане кінцем України. Саме тому Захід підтримує та допомагає Україні. Але допомога йде не тільки військова, а й економічна, інфраструктурна, гуманітарна.

Допомога надходить і із США. У Конгресі демократи та республіканці об'єднали зусилля, ставши на захист демократії, – «саме в цьому полягає Америка, саме в цьому сутність американців».

Д. Байден висловив подяку польському народу за допомогу Україні, за те, що Польща прихистила 1,5 млн українців, рятуючи їх від війни.

Президент США також нагадав Росії про дію ст. 5 Статуту НАТО, щоб «ні в кого не було сумнівів – США і союзники будуть непохитно дотримуватися положень цієї статті». «І кожен член НАТО повинен знати про це, і Росія повинна знати, що напад на одну країну Альянсу – це напад на всіх. Це священна клятва – захищати кожен дюйм територій країн НАТО», – заявив він.

Д. Байден додав, що сьогоднішню коаліцію країн НАТО треба також використовувати для побудови майбутнього світу. Сьогодні світ перебуває в критичній точці, але потрібно вже сьогодні думати, яким він буде в майбутньому. «Ті рішення, які ми зробимо протягом найближчих п'яти років, визначать наше життя в майбутні десятиліття. Це стосується всього населення світу. Наші принципи непорушні, наш вибір очевидний: між хаосом і будівництвом, між руйнуванням і творенням, між страхом і надією, між диктатурою і демократією», – наголосив він.

«Свобода – це найважливіше слово. Ми всі про це знаємо. І все, що необхідно зробити зараз – щоб це знали й наші діти, й наші онуки. І тирані повинні знати про це, що ми будемо захищати свободу. Тому будьте з нами, і ми будемо з вами! Давайте продовжимо нашу роботу. Давайте зміцнимо нашу рішучість і наш союз. Давайте прагнути до світла, а не до темряви. Давайте прагнути не до гноблення, а до звільнення. І до свободи! Благослови нас бог. Благослови бог український народ і всіх тих, хто захищає свободу в усьому світі», – резюмував Д. Байден.

Експерти єдині в переконанні, що промова, яку виголосив у садах Королівського замку у Варшаві Президент США Д. Байден, увійде в історію як одна з найважливіших промов до польського та українського народів. Як зазначив польський політолог, американіст, експерт із зовнішньої політики та оборони, доктор Т. Павлушко, коментуючи візит американського Президента Д. Байдена до Польщі, «Д. Байден виступав у Варшаві не лише перед поляками, а й перед усім світом. Американці сказали тверде “ні” путінському баченню Європи» ([URL: radio.opole.pl/582,1876,znnl-zn-znn-znz-s-a-znansn-nnnnn](http://radio.opole.pl/582,1876,znnl-zn-znn-znz-s-a-znansn-nnnnn)).

Промова Президента США Д. Байдена у Варшаві стала втіленням об'єднаної підтримки Заходу на захист України та демократії у Європі, вважає український політолог В. Фесенко. «Ця промова несла в собі сигнали, спрямовані не тільки до українців, європейців, а й до російського лідера Путіна. Це був меседж об'єднаної підтримки не тільки України, а й демократії у Європі, – зазначив він В. Фесенко. – Путін сьогодні в Москві говорив про “традиційні цінності і мир”, але насправді його промова була покликана лише виправдати війну та порушення цих цінностей. Байден говорить про те, що потрібно захищати не лише Україну, а й майбутнє демократії. Сьогодні це межа бунту проти сил зла».

Політолог також підкреслив, що візит Президента США був дуже важливим і для Польщі. «Це був другий візит Президента США до Польщі за рік. Це свідчить про те, що Польща є одним з головних стратегічних партнерів США у Європі», – вважає В. Фесенко. (URL: <https://www.pap.pl/ua/news%2C1540034%2Cpolitolog-pro-vistup-baydena-u-varshavi-ce-viraz-obednanoi-pidtrimki-kieva.html>).

«Візит Президента США Д. Байдена до Польщі підтверджує, що вона є провідним союзником США в Центральній Європі. Це дуже важливо і для України теж», – прокоментував український політолог Є. Магда. За його словами, приїздом Д. Байдена до Варшави США демонструють, що Балто-Чорноморський регіон і країни Бухарестської дев'ятки є пріоритетом у зовнішній політиці Вашингтону. «Для польських політиків це також є підтвердження правильності їхнього курсу щодо України. Підтримка, яку Польща зараз їй надає, те, що вона приймає сотні тисяч українців та українок, які тікають від війни, як гостей, а не як біженців – це величезний плюс», – зазначив політолог (URL: <https://www.pap.pl/ua/news%2C1539363%2Cpolitichniy-ekspert-pro-vizit-dzho-baydena-polscha-providniy-soyuznik-ssha-v>).

Отже, візит Президента США Д. Байдена до України та Польщі, під час якого прозвучали важливі сигнали для народів цих країн, для США, ЄС, РФ і всього світу, став справді історичним. Символічним є те, що Президент США розпочав свій візит до Європи з поїздки в Київ за кілька днів до річниці вторгнення Росії в Україну. Це однозначна фіксація, що майбутнє США до певної міри формується сьогодні в Україні, тому гарантує тривалу американську підтримку України і її народу. Крім того, здійснений усупереч усьому візит одного з найголовніших західних партнерів України є чітким сигналом кремлівській владі та особисто Путіну, що Захід уже не побоюється ядерних, енергетичних і зернових загроз Путіна й підтримуватиме Україну стільки, скільки потрібно до її перемоги, не зважаючи на дискусії в американському суспільстві та фінансово-економічні витрати. Україна отримає все необхідне для перемоги. Зрештою, американські президенти не їздять до країн-невдач, а лише до сильних і тих, які вміють перемагати. Саме тому візит Д. Байдена в Київ це сигнал для всіх – Україна перемаже!

М. Закіров, заввідділу СІАЗ НБУВ

Українська дипломатія в часи війни: хроніка одного тижня лютого

Минув рік від початку широкомасштабної війни, яку розв'язала проти України крана-терорист Росія. Однією з яскравих ознак цього року стала надзвичайна й небачена до цього ніде у світі активізація контактів на найвищому рівні. За даними відкритих джерел, за минулий рік Україну відвідали десятки вищих посадових осіб держав світу й очільники провідних міжнародних інституцій. Уже в березні 2022 р., коли запеклі бої ще тривали на околицях Києва, у столицю України завітали глави урядів Чехії, Польщі та Словенії. З того часу Київ відвідали: Прем'єр-міністр Словаччини Е. Хегер, Прем'єр-міністр Великої Британії Б. Джонсон, канцлер Німеччини О. Шольц, Президент Польщі А. Дуда, Латвії – Е. Левітс, Литви – Г. Науседа, Естонії – А. Каріс, Франції – Е. Макрон, Румунії – К. Йоханіс, Словаччини – З. Чапутова, Індонезії – Д. Відодо, Молдови – М. Санду, Гватемали – А. Джамматеї, Німеччини – В. Штайнмайєр. Президент Турції Р. Ердоган приїздив до Львова. Крім того, з весни 2022 р. Київ відвідали Прем'єр-міністри Іспанії, Данії, Румунії, Болгарії, Канади, Фінляндії, Португалії, Люксембургу, Австралії, Швеції, Ірландії, Нідерландів. Україна стала важливим пунктом закордонних поїздок у 2022 р. Генсека ООН А. Гутерріша, президента Єврокомісії У. фон дер Ляєн, держсекретаря США Е. Блінкена, голови Пентагону Л. Остіна. Треба підкреслити, що деякі політики відвідували українську столицю у 2022 р. неодноразово. Так, Б. Джонсон і У. фон дер Ляєн приїздили в Україну тричі, а Президент Польщі А. Дуда, Президент Литви Г. Науседа та Прем'єр-міністр Іспанії П. Санчес – двічі.

Інтенсивність міжнародних контактів України не знижується і в 2023 р. Серед переліку закордонних гостей нашої країни від початку року: голова Європейської ради Ш. Мішель, високий представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки Ж. Боррель, президент Єврокомісії У. фон дер Ляєн, які взяли участь у саміті Україна – ЄС, що відбувся 3 лютого в Києві.

Проте беззаперечною кульмінацією візитів світових лідерів до України, що відбулися від початку повномасштабної війни, став неочікуваний візит 20 лютого до Києва Президента США Д. Байдена, який виявився дійсно історичним не лише за змістом, а й формою.

Цей візит став підтвердженням упевненості американців у перемозі України та проявом нечуваної довіри до українського народу, Збройних сил України. Від часів А. Лінкольна, який у роки Громадянської війни виїхав на лінію фронту під Вашингтоном, жоден президент США не перебував у такій близькості до зони бойових дій. У тих випадках, коли інші глави держав

відвідували зони конфліктів, це відбувалося виключно на територіях, повністю контрольованих американською армією (URL: <https://world.novyny.live/tsilkom-taiemno-reaktsiia-inozemnikh-zmi-na-vizit-baidena-do-kiieva-78562.html>). Крім того, треба особливо підкреслити, що Президента США супроводжувала лише невелика команда і, відповідно, усю роботу та відповідальність за забезпечення безпеки візиту було покладено на українські спецслужби, що безперечно свідчить про визнання і високу довіру.

Отже, завданий у 2022 р. тренд на надзвичайну активність української дипломатії та розширення контактів з партнерами на всіх рівнях співпраці зберігається і в 2023 р. У часі збігаються події, які раніше ставали приводом для тривалих багатогодинних і багатоденних дискусій та обговорень в експертному середовищі. Разом з тим наявна перенасиченість інформаційного простору не має перетворювати на буденність насправді знакові для нашої країни, її сьогодення та майбутнього події. Зокрема, 21 лютого до Києва прибула Прем'єр-міністр Італії Д. Мелоні.

Важливість цього візиту полягає в тому, що європейська спільнота з певним занепокоєнням спостерігала за перебігом минулорічних виборів до парламенту Італії, на яких перемогла правоцентристська коаліція. Діяльність правих партій в Італії в останні десятиліття значною мірою пов'язані з ім'ям відомого й скандального італійського політика С. Берлусконі, який має тісні зв'язки з В. Путіним і неодноразово виступав на його боці вже після початку широкомасштабного вторгнення країни-терориста в Україну, а раніше відвідував анексований Крим. Одна із засновниць партії «Брати Італії – Національний альянс» і переможниця в боротьбі за посаду Прем'єр-міністра Італії Д. Мелоні у 2008–2011 рр. входила до складу уряду С. Берлусконі. З огляду на зазначене ряд спостерігачів небезпідставно очікували, що всебічна підтримка України з боку очолюваного М. Драгі уряду Італії з приходом нової команди може істотно зменшитися. Проте цього не сталося, а попередні заяви й результати візиту нової Прем'єр-міністра Італії Д. Мелоні підтверджують збереження обраного формату взаємовідносин і співпраці.

За повідомлення італійського видання «il Fatto Quotidiano», візит Д. Мелоні до Києва має продемонструвати, що офіційний Рим не поділяє позицію експрем'єра С. Берлусконі. Не так давно він заявив, що не став би зустрічатися з В. Зеленським, якого він оцінює «дуже негативно» і вважає «винним у війні», яку насправді розв'язала Росія. Цим політик викликав шквал обурення як безпосередньо в Італії, так і в інших країнах Заходу. Нинішня ж очільниця італійського уряду Д. Мелоні, коментуючи висловлювання попередника, заявила про тверду підтримку України (URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics-news/premerka-italii-meloni-pribula-z-vizitom-v-ukrainu-zaplanovano-peregovori-iz-zelenskim.htm>).

Оскільки це був перший візит Д. Мелоні в Україну, вона відвідала Бучу та Ірпінь, які є наочними символами злочинів російських окупантів. Зокрема, Прем'єр Італії відвідала місце масового поховання українських цивільних, убитих російськими військовими в Бучі, та оглянула зруйновані житлові

будинки в Ірпені. Глава італійського уряду «була глибоко вражена побаченням». «Ви можете розраховувати на Італію, ми були з вами із самого початку та будемо до кінця. У вас є вся наша підтримка», – заявила Д. Мелоні в Бучі (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/meloni-pid-chas-vizitu-do-ukrajini-vidvidala-buchu-ta-irpin-jiji-suprovodzhuvav-genprokuror-1651547.html>).

За повідомленням видання «Вечірній Київ», під час відвідання Бучі Прем'єр-міністр Італії передала для міста два генератори для підтримки критично важливої інфраструктури. Це – частина партії з 52 генераторів, на суму понад 660 тис. євро, наданих урядом Італії Україні. Представники італійських асоціацій, які діють в Україні, були разом з Д. Мелоні під час церемонії передання 45 пожежних авто від уряду Італії (URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/78976>).

Треба зауважити, що внутрішньополітична ситуація в Італії і всередині правлячої коаліції, що складається з трьох правих партій, далеко не проста як для самої Д. Мелоні, так і в цілому для збереження підтримки України. Зокрема, лідери двох інших партій блоку М. Сальвіні та С. Берлусконі продовжують зберігати виразну пропутінську позицію. Так, вони виступили проти промови Президента України В. Зеленського під час фіналу пісенного конкурсу в Санремо та спромоглися того, що звернення було лише зачитано ведучим фестивалю. Проте звернемо увагу, що попри побоювання організаторів і другу годину ночі саме під час оголошення листа В. Зеленського було зафіксовано один з піків рейтингу переглядів програми, що безперечно свідчить про інтерес італійців до України (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/02/21/7156601>).

Разом з тим треба віддати належне прагматизму, з яким нова Прем'єр-міністр Італії оцінює ситуацію, що складається у світі і всередині країни. На думку спостерігачів, Д. Мелоні розуміє, що отримання допомоги від ЄС і розв'язання внутрішніх проблем Італії безпосередньо залежить від позиції країни щодо російської агресії, а уряду Італії треба діяти в унісон зі своїми європейськими й американськими партнерами. Так, за повідомленням редактора новин видання «OBOZREVATEL» М. Лісничук, перед візитом до української столиці Д. Мелоні провела переговори з Президентом США Д. Байденом, а також, перебуваючи в Польщі, зустрілася з польським лідером А. Дудою (URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics-news/premerka-italii-meloni-pribula-z-vizitom-v-ukrainu-zaplanovano-peregovori-iz-zelenskim.htm>). Отже, таким чином Італія намагається діяти в тісній співпраці з міжнародними партнерами, що дає можливість не лише узгоджувати позиції, а й озброює Д. Мелоні вагомими аргументами в протистоянні з прихильниками путінізму всередині країни.

Зокрема, рішенням щодо передання Україні систем протиповітряної оборони передували обговорення питання помічником Президента США Д. Салліваном і радником Прем'єр-міністра Італії Ф. Тало ще на початку січня 2023 р. (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/zrk-samp-t-ssha-prosyat-italiyu-priskoriti-dopomogu-dlya-ukrajini-golovni-novini-50296027.html>).

Технічні питання щодо спільного постачання французько-італійського ЗРК SAMP-T в Україну навесні 2023 р. обговорювалися під час телефонної розмови 3 лютого міністром оборони Франції С. Лекорню та його італійським колегою Г. Кросетто. Зазначається, що цей ЗРК дасть змогу Україні захищатися від російських безпілотників і ракет. Система може відстежувати десятки цілей і перехоплювати одразу 10. Це єдина система європейського виробництва, здатна перехоплювати балістичні ракети (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/samp-t-franciya-ta-italiya-pogodili-detali-peredachi-ukrajini-zrk-ostanni-novini-50301984.html>).

Про наявність узгодження позицій між Італією та партнерами свідчать і заяви щодо постачання озброєння в Україну, які було озвучено під час візиту. Виступаючи на спільній пресконференції з Президентом В. Зеленським у Києві, Д. Мелоні виключила поки що постачання західних винищувачів в Україну. «Наразі не стоїть питання про постачання літаків. Це рішення має бути ухвалено з міжнародними партнерами. Ми зосередилися на системах протиповітряної оборони, SAMP/T, Spada, Skyguard. Пріоритетом є захист інфраструктури та цивільного населення», – зазначила Прем'єр-міністр (URL: https://enovosty.com/uk/news-ukr/news_politics-ukr/full/2202-italiya-peredast-ukraini-shhe-2-sistemi-ppo-na-dodatok-do-mambi).

Отже, незважаючи на надзвичайно щільний графік роботи української дипломатії та Президента В. Зеленського візит Прем'єр-міністра Італії Д. Мелоні виявився плідним і корисним для обох країн. Україна отримала впевнену підтримку з боку однієї з провідних європейських країн, гуманітарну допомогу й надзвичайно важливі види найсучасніших озброєнь, що допоможуть захистити українські міста. У свою чергу, Італія продемонструвала відданість загальноєвропейському курсу протидії російській агресії, а Д. Мелоні отримала вагомі аргументи проти своїх політичних опонентів з пропутінського табору італійського політикуму.

Наочним прикладом надзвичайної активності української дипломатії став і цьогорічний візит в Україну директора-розпорядника Міжнародного валютного фонду К. Георгієвої, який збігся в часі з візитом Президента США Д. Байдена до Києва 20 лютого. Зазвичай такі події всі країни намагаються розводити в часі, але надзвичайні часи потребують надзвичайних дій. Напередодні МВФ оголосив про успішний перегляд моніторингової програми, у якій нині перебуває Україна. Вона не передбачає виділення грошей, але є «містком» до повноцінного фінансування. Як повідомив за результатами зустрічей у Києві Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль, Україна розраховує на багаторічну програму обсягом понад 15 млрд дол. За вдалого перебігу подій перший транш Україна може отримати вже наприкінці березня чи в квітні, повідомляє Forbes із посиланням на учасників переговорів з української сторони. Утім про конкретні домовленості говорити поки що зарано (URL: <https://forbes.ua/money/15-mlrd-pochinayuchi-z-bereznaya-shcho-ukraini-prinis-vizit-do-kieva-direktorki-mvf-kristalini-georgievoi-21022023-11837>).

Тим не менше спостерігачі в цілому позитивно налаштовані щодо подальшого розвитку відносин України й МВФ. Зокрема, директор-розпорядник Міжнародного валютного фонду високо оцінила зусилля України щодо перетворення економіки, яка скоротилася на понад 30 % у 2022 р. через повномасштабне російське вторгнення. «Ґрунтуючись на діях української влади, ми впевнені, що може бути значна підтримка з нашого боку», – зазначила К. Георгієва. Наразі Україна отримала допомогу в розмірі 2,7 млрд дол. у рамках інструмента швидкого фінансування під час війни. Хоча МВФ зазвичай не надає повноцінних кредитних програм країнам, що воюють, він може зробити виняток, враховуючи масштаби війни і її значення для світу (URL: <https://biz.nv.ua/finance/mvf-gotov-vydat-ukraine-polnocennyu-dolgosrochnyy-kredit-kristalina-georgieva-poslednie-novosti-50305925.html>).

Під час зустрічі з Президентом В. Зеленським директор-розпорядник Міжнародного валютного фонду К. Георгієва підкреслила стійкість і ефективну роботу державних інституцій України всіх рівнів. «Мене вразив той факт, що країна та уряд дуже добре функціонують у цих надзвичайних умовах вторгнення. Я хотіла це побачити. Коли завтра говоритиму з радою директорів МВФ, я скажу, що це справді країна, яка дуже добре та ефективно діє, незважаючи на жахливий напад на її народ, на її територію», – зазначила К. Георгієва. Глава МВФ також відвідала Ірпінь, який хотіла побачити на власні очі. Глава МВФ була вражена тим, що за короткий проміжок часу соціальна інфраструктура й мережі міста були відновлені та знову функціонують. Вона позитивно оцінила роботу місцевої влади, яка, крім прямої підтримки від уряду, активно залучає зовнішнє фінансування (URL: <https://zn.ua/UKRAINE/strana-i-pravitelstvo-ochen-khorosho-funktsionirujut-v-etikh-chrezvyhajnykh-uslovijakh-vtorzhenija-hlava-mvf.html>).

Отже, за результатами візиту директора-розпорядника Міжнародного валютного фонду К. Георгієвої до Києва можна більш-менш упевнено стверджувати, що від позиції «абсолютно пасивної», як її характеризували ще у вересні минулого року, відбувся перехід до конструктивних обговорень технічних деталей і термінів виділення траншей від МВФ. Причому йдеться про доволі точні терміни початку програми – I або II квартал 2023 р. Крім того що гроші важливі самі по собі, треба підкреслити два важливі моменти. По-перше, МВФ зазвичай не кредитує країни в стані війни. Тобто це – виключення, яке підкреслює розуміння не лише надзвичайності ситуації, а і важливість України для світу. Це – сигнал для всієї світової спільноти. По-друге, МВФ це найбільша фінансова установа світу, політика якої опосередковано впливає на прийняття рішень щодо фінансування тієї чи іншої країни всіма іншими учасниками ринку. Отже, результати візиту К. Георгієвої до України можна оцінювати як цілком позитивні, оскільки співробітництво з МВФ це не лише гроші, а й довіра, імідж країни, свідоцтво її надійності як партнера, що відкриває можливості для розширення фінансування з боку інших установ і надходження інвестицій, які вкрай необхідні.

Разом з іншими важливими подіями, про які йшлося вище, у лютому відбулися ще два знакові візити. Уперше від початку повномасштабного вторгнення Росії Україну відвідали високопосадовці Ізраїлю. Першим 16 лютого до України завітав міністр закордонних справ Ізраїлю Е. Коена. До запланованих зустрічей з Президентом В. Зеленським і головою МЗС Д. Кулебою він відвідав місця скорботи – Бучу, Гостомель, Бабин Яр.

Глава держави та ізраїльський глава МЗС обговорили питання поглиблення двосторонньої співпраці з різних напрямів. Ішлося про українську формулу миру, яку Ізраїлю запропоновано підтримати та взяти участь у її реалізації. Також сторони обговорили підтримку цієї ініціативи ООН. «Ізраїль завжди був нашим важливим партнером на Близькому Сході. Це перший візит представника вашої країни з початку повномасштабного вторгнення. Розраховую, що він сприятиме поглибленню нашої співпраці. Перед нами стоять схожі виклики та погрози», – зазначив В. Зеленський.

У свою чергу на спільній пресконференції з Д. Кулебою Е. Коен запевнив, що Ізраїль має намір продовжити підтримку України, зокрема у вигляді кредитних гарантій на 200 млн дол. для ізраїльських проєктів у галузі охорони здоров'я та цивільної інфраструктури. Він також анонсував допомогу Україні в розробленні розумної системи раннього попередження про повітряні тривоги. І наголосив, що Ізраїль наступного тижня підтримає в ООН формулу миру Президента України (URL: <https://korrespondent.net/articles/4563474-znakovyi-vyzyt-s-chem-pryezhal-v-ukraynu-hlava-myd-yzraylia>). Крім того, під час візиту Е. Коен заявив про відновлення роботи Посольства Ізраїлю в Києві в повному обсязі.

Спостерігачі пов'язують зміни в політиці Ізраїлю щодо України, які спостерігаються останнім часом, зі зміною в уряді та приходом до влади Б. Нетаньяху. У заявах ізраїльських політиків відбувається поступовий дрейф від категоричної відмови вести розмови про будь-яку допомогу, крім гуманітарної, до обговорення джерел постачання й номенклатури оборонної допомоги включно із системами ПРО «Залізний купол».

Черговим підтвердження розвитку та розширення українсько-ізраїльських двосторонніх відносин в умовах широкомасштабної агресії Росії проти України став візит у Київ парламентської делегації Ізраїлю 20 лютого.

Президент В. Зеленський провів зустріч із співголовами парламентської групи дружби Ізраїль – Україна, депутатами кнесету Держави Ізраїль Ю. Едельштейном і З. Елькіним. Президент України поінформував співрозмовників про розвиток ситуації на фронті й акцентував на тому, що «агресор уже фактично почав наступ, активізувавши атаки на окремих напрямках». Глава Української держави також наголосив на продовженні російських ракетних атак на цивільну інфраструктуру України, зокрема з використанням іранських дронів. У межах зустрічі сторони також обговорили питання підтримки ізраїльськими партнерами української формули миру та реалізації нещодавніх міжнародних ініціатив України (URL:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3673179-zelenskij-zustrivsa-z-delegacieu-knesetu.html>).

У свою чергу депутати кнесету Ю. Едельштейн і З. Елькін нагадали, що Ізраїль з першого дня війни засудив російську агресію в Україні, послідовно голосує за підтримку України в ООН і не визнає російської анексії українських територій, а також надавав та надаватиме широку гуманітарну допомогу Україні. «Але, на наш погляд, цього недостатньо. Ізраїль має значно активізувати підтримку Україні й може та повинен робити набагато більше, ніж робив досі. Ми маємо припинити обережність і зайняти однозначну активну позицію відповідно до базових моральних цінностей, як і очікується від країни, що стосується вільного західного світу. Ми маємо допомогти Україні у всіх сферах, у яких ізраїльські технології, у тому числі військові, можуть допомогти Україні в захисті мирного населення та своєї свободи й незалежності», – наголошується в заяві (URL: <https://ru.espresso.tv/deputaty-knesseta-posle-vstrechi-s-zelenskim-prizvali-izrail-rasshirit-podderzhku-ukrainy-v-tom-chisle-voennuyu>).

Треба зазначити, що еволюція політики Ізраїлю щодо підтримки України засобами оборони значною мірою пов'язується з активізацією участі Ірану у військовому співробітництві з країною – терористом Росією. Невипадково члени кнесету окремо наголосили на важливості співпраці з Україною, щоб стримати російсько-іранське військово-політичне зближення. «Зміцнення цього альянсу загрожує безпеці не лише України, а й Ізраїлю. Державі Ізраїль та Україні необхідно спільно вживати негайних заходів, щоб стримати цю вісь зла». «...Іранська участь очевидна. Іранські технології та зброя використовуються Росією та забезпечують Іран бойовим досвідом. Давайте не продовжуватимемо та не будемо більше сидіти на місці. Ізраїль має підтримати Україну проти небезпечної комбінації Росії та Ірану», – написав також у твіттері Ю. Едельштейн (URL: <https://ru.espresso.tv/deputaty-knesseta-posle-vstrechi-s-zelenskim-prizvali-izrail-rasshirit-podderzhku-ukrainy-v-tom-chisle-voennuyu>).

Отже, завдяки цим двом плідним візитам Україна отримала можливість істотно розширити співробітництво з однією з провідних й авторитетних країн світу, що має не лише розвинуті військові технології та сучасне озброєння, а й багатий досвід оборонних дій з використанням сучасних методів і засобів ведення війни, який у сукупності з можливими поставками оборонних озброєнь істотно посилить захист України.

21 лютого 2023 р. відбулася ще одна важлива міжнародна подія – перша зустріч між Україною, ЄС і НАТО в трьохсторонньому форматі. Міністр закордонних справ України Д. Кулеба, верховний представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки Ж. Боррель і Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг обговорили необхідність нарощування виробництва зброї, покращення системи закупівель та продовження підтримки України. Про це заявив Є. Столтенберг під час спільного брифінгу, повідомляє пресслужба НАТО (URL:

<https://news.liga.net/ua/politics/news/kuleba-borrel-i-stoltenberg-obsudili-naraschivanie-proizvodstva-oruziya-dlya-ukrainy>).

За результатами зустрічі учасники провели спільну пресконференцію. Зокрема, міністр закордонних справ України Д. Кулеба наголосив: «Якби ми перемогли, і я стояв тут, то сказав би: так, було зроблено достатньо. І до того часу, поки цього не сталося, робиться недостатньо». За словами Д. Кулеби, ніхто не очікував, що ця війна триватиме так довго, а тема нестачі боєприпасів уперше виникла наприкінці літа. «Стала очевидна прогалина між виробниками озброєнь і покупцями, – зазначив міністр. – А саме відсутність процедур і розуміння того, як це має працювати». У свою чергу Є. Столтенберг охарактеризував нинішню фазу війни в Україні як «війну на виснаження» та «битву логістики». Зі свого боку він пообіцяв Україні посилити військову допомогу та наголосив, що країни, які взяли на себе зобов'язання поставити озброєння Києву, мають терміново їх виконати, а також наростити виробництво боєприпасів і покращити системи закупівель озброєнь. Лідери Євросоюзу шукають способи прискорити постачання озброєнь від країн, що до нього входять, в Україну, зазначив верховний дипломат ЄС Ж. Боррель. Через Європейський фонд миру та з бюджетів держав Євросоюзу було надано військову допомогу Києву на 12 млрд євро, нагадав він. «Проте цього все ще недостатньо, – зазначив Ж. Боррель. – Нам потрібно прискорити процеси та допомагати Україні єдиним та ефективним способом» (URL: <https://www.dw.com/ru/glava-mid-ukrainy-zapad-sdelal-nedostatocno/a-64776146>).

Одним з найбільш конструктивних результатів зустрічі стало прийняття важливого організаційного рішення. Зокрема, очільник МЗС України зазначив: «Я запропонував створити координаційний механізм Україна – ЄС – НАТО на рівні виробників, закупників та урядів. Цю ідею колеги підтримали й незабаром відбудеться перша зустріч контактних осіб», – зазначив Д. Кулеба. За словами міністра, новий тристоронній формат Україна – ЄС – НАТО працюватиме на постійній основі (URL: <https://fakty.com.ua/ru/ukraine/20230221-ukrayina-yes-i-nato-stvoryat-mehanizm-dlya-pryshvydshennya-vyrobnyctva-ta-zakupivli-zbroyi-kuleba>).

Крім того, учасники зустрічі вчоргове підтвердили незмінність курсу України на євроатлантичну інтеграцію та підтримку цього курсу з боку партнерів. «Ми маємо чітко сказати, що майбутнє України – у євроатлантичній родині. Коли ця війна завершиться, ми маємо створити довгострокові заходи щодо безпеки України. Забезпечити, щоб Росія далі не руйнувала європейської безпеки. І розірвати коло російської агресії», – зазначив Є. Столтенберг. За його словами, «НАТО й далі підтримуватиме Україну так довго, скільки це знадобиться». «І ми й далі працюватимемо тісно з Європейським союзом, щоб вас підтримувати», – запевнив Д. Кулебу Є. Столтенберг (URL: <https://m.gordonua.com/ukr/news/worldnews/gensek-nato-majbutnje-ukrajini-u-jevroatlantichnij-sim-ji-1651470.html>).

Уже за декілька днів після тристоронньої зустрічі Україна – ЄС – НАТО пролунало підтвердження готовності європейських країн узяти участь у спільній закупівлі боєприпасів для України. Зокрема, про це заявив під час свого візиту в Київ 23 лютого Прем'єр-міністр Іспанії П. Санчес. Це вже другий його візит до Києва від квітня 2022 р. П. Санчес відвідав Бучу та Ірпінь, а також зустрівся з Президентом України В. Зеленським. Під час розмови Прем'єр-міністр Іспанії наголосив, що його візит є демонстрацією повної підтримки України. «Ми вже відправили різні типи боєприпасів, військової техніки та озброєння. Але ми розуміємо, що потрібно більше для того, щоб стримувати Росію та відновити контроль над окупованими територіями. Саме тому Іспанія й надалі надаватиме допомогу та розвиватиме можливості українських Збройних сил», – зазначив П. Санчес. Прем'єр-міністр нагадав, що Іспанія вже здійснює підготовку українських військовослужбовців, які навчаються застосовувати танки «Leopard». «Ми плануємо синхронізувати постачання Leopard із завершенням заходів щодо підготовки українських військовослужбовців», – наголосив глава іспанського уряду (URL: <https://www.president.gov.ua/ru/news/pochatok-peregovoriv-pro-vstup-ukrayini-do-yes-mozhe-stati-i-81185>). За повідомленням ЗМІ, раніше міністр оборони Іспанії М. Роблес підтвердила, що країна направить Україні шість відремонтованих бойових танків «Leopard 2 A4»; 14 лютого вона інформувала, що Іспанія проведе навчання 55 українських військових на танках «Leopard» (URL: <https://kp.ua/politics/a664896-v-kiev-vo-vtoroj-raz-za-vremja-vojni-pribyl-premer-ministr-ispanii>).

Отже, таким був лише один тиждень роботи української дипломатії воєнного часу. На думку спостерігачів, багато в чому саме завдяки такому безпрецедентному темпу роботи дипломатичного корпусу, Президента України, міністра закордонних справ, глави уряду та багатьох співробітників, що забезпечують безперебійну роботу апарату, охорону й логістику, Україні вдалося консолідувати переважну частину демократичного світу на підтримку України. Постійна присутність дипломатів, представників уряду й держави на всіх важливих міжнародних майданчиках зводить нанівець надії ворога на «втому від України» та згортання допомоги. Навпаки, аналіз динаміки міжнародного співробітництва в гуманітарній, економічній і військовій сфері свідчить про збереження стійкого тренду на подальше розширення й поглиблення співпраці, а вступ України до НАТО і ЄС навіть у зятятих скептиків є предметом обговорення не вірогідності, а лише термінів.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Мюнхенська безпекова конференція: підсумки і перспективи очима експертів та політиків

У Мюнхені 17–19 лютого 2023 р. відбулася 59-та безпекова конференція, у роботі якої взяли участь глави багатьох держав та урядів, міністри

закордонних справ й оборони. Зокрема, Президент Франції Е. Макрон, канцлер Німеччини О. Шольц, Прем'єр-міністр Сполученого Королівства Р. Сунак, Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг, Президент Єврокомісії У. фон дер Ляєн, віцепрезидент США К. Гарріс і Президент України В. Зеленський. Головними темами конференції стали війна в Україні та збереження миру у світі.

Президент України В. Зеленський 17 лютого задав тон Мюнхенській конференції, виступивши на ній по відеозв'язку. Він порівняв Україну з біблійним героєм Давидом, Росію – з Голіафом, а військову допомогу Києву – з працею, за допомогою якої Давид здолав Голіафа і яка має стати сильнішою, щоб наступна конференція в Мюнхені у 2024 р. стала вже поствоєнною. «Я вдячний усім, хто дає українському Давиду працю, завдяки якій російський Голіаф уже похитнувся. Дякую. Ми бачили це торік. І він неминуче впаде. Вже цього року! Ми можемо це зробити. Усі разом, як Давид», – зазначив В. Зеленський (URL: <https://mind.ua/publications/20253668-evrosoyuz-ce-armiya-ukrayini-abo-10-golovnih-mesedzhiv-myunhenskoyi-konferenciyi-z-bezpeki-2023>. 2023. 20.02).

Він заявив, що «ми маємо перемогти путінів по всьому світу», і наголосив на необхідності швидко приймати рішення західними партнерами. «Швидкість наших домовленостей, наших рішень, наших постановок – це швидкість, від якої залежить життя», – підкреслив Президент України.

Голова євродипломатії Ж. Боррель, виступаючи після В. Зеленського, заявив, що Україна вже стала членом європейської родини, лишилося лише «інституціоналізувати це рішення». Євросоюз він назвав армією України, оскільки перемога над Росією – це екзистенційна мета західних країн. «Ми армія України, оскільки ця війна – це виклик нашій безпеці, екзистенційний виклик. Україна одержує достатньо зброї, але мало боєприпасів. У цьому проблема. Важливо, щоб Зеленському менше аплодували, але постачали боєприпаси», – наголосив Ж. Боррель.

Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг відкинув побоювання, що постачанням озброєнь Захід підкидає дрова в багаття війни. Він висловив думку, що ескалація збройного конфлікту менш небезпечна, ніж перемога Росії, яка в разі військового успіху на досягнутому не зупиниться. «Багато хто запитує, чи не несе військова допомога Україні ризику ескалації конфлікту. Я можу сказати: вільних від ризику варіантів немає. Але ризик перемоги Путіна набагато вищий», – зазначив Є. Столтенберг.

У свою чергу німецький канцлер О. Шольц, який ще недавно на економічному форумі в Давосі опирався відправленню танків в Україну, тепер став критикувати партнерів за те, що вони зволікають з постачанням бронетехніки. У своєму виступі він закликав готуватися до того, що бойові дії в Україні затягнуться надовго. За обставин, що склалися, Німеччина, за словами О. Шольца, прагнучиме дотримуватися балансу між максимально можливою підтримкою України та недопущенням прямого зіткнення Росії та НАТО. «Я розумію, що деякі люди стурбовані й ставлять під питання наші

рішення, але я хочу їм сказати: це не наші постачання зброї продовжують війну, а навпаки», – зазначив О. Шольц.

За його словами, озброюючи Україну, Захід посилає Росії сигнал, що «ревізіонізм та імперіалізм не пройдуть» і «чим швидше Путін це зрозуміє, тим вищий буде шанс на швидке закінчення війни».

Канцлер Німеччини О. Шольц запевнив, що Німеччина надає найкращу підтримку Україні, на яку країна здатна на цей час. «Ми докладаємо всіх зусиль, щоб надати перші танки “Leopard” дуже скоро. Також почалися тренування солдатів», – запевнив О. Шольц (URL: <https://suspilne.media/390569-munhenska-bezpekova-konferencia-2023-pidsumki>. 2023. 19.02).

Президент Франції Е. Макрон висловив у Мюнхені думку про те, що «Росії не можна дозволити перемогти». Разом з тим французький лідер підкреслив, що, на відміну від інших, він не підтримує ідею «повного розгрому» Росії та не бажає зміни режиму в Росії. «Я хочу, щоб Росія зазнала поразки в Україні, і я хочу, щоб Україна могла захистити свої позиції. Але я не вважаю, як деякі, що ми повинні прагнути повного розгрому Росії, атакуючи Росію на її землі. Ці спостерігачі хочуть насамперед розтратить Росію. Але це ніколи не було й ніколи не буде позицією Франції», – заявив Е. Макрон у Мюнхені.

При цьому він назвав чотири поразки Путіна. Перша – на полі бою. Друга – поразка колоніальної ментальності. Третя – те, що відбулася консолідація військових сил України та НАТО. Четверта – місце, яке тепер займає Росія у світі. Також Президент Франції закликав міжнародних партнерів посилювати зусилля в підтримці України.

Натомість Прем'єр-міністр Сполученого Королівства Р. Сунак повідомив, що Велика Британія стане першою країною, яка передасть Україні озброєння далекого радіусу дії. Він наголосив, що Київ зможе скористатися ним, щоб змусити російські війська залишити захоплені території, включаючи Крим. «Путін вважає, що Захід втомився від допомоги Україні, але це не так. Зараз саме час подвоїти нашу військову підтримку... Не треба боятися виснаження західних арсеналів, адже вони створювалися для війни проти Росії», – зазначив Р. Сунак.

Він закликав учасників конференції посилити допомогу Україні, зокрема збільшити поставки ППО. «Разом ми маємо допомогти Україні прикрити міста від російських бомб та іранських дронів. Саме тому Сполучене Королівство буде першою країною, яка надасть Україні зброю далекої дії. І ми працюємо з партнерами, щоб надати Україні й передові системи ППО», – підкреслив британський Прем'єр.

Віцепрезидент США К. Гарріс наголосила на тому, що війська РФ скоюють злочини проти людяності на території України та мають бути притягнені до відповідальності. «Російські військові систематично атакують цивільних, вбивають, піддають тортурам, гвалтують, депортують, страчують і

б'ють. Російська влада депортувала сотні тисяч людей з України до Росії. У тому числі й дітей», – наголосила К. Гарріс.

Вона також згадала, зокрема, атаку росіян на театр у Маріуполі, де поряд був великий напис «діти», і масові вбивства в Бучі. «Їхні дії – це зазіхання на наші спільні цінності, зазіхання на нашу спільну людяність. Сполучені Штати Америки офіційно встановили, що Росія скоїла злочини проти людяності. Я говорю всім тим, хто вчинив ці злочини, та їхньому начальству, причетному до цих злочинів: ви будете притягнуті до відповідальності», – заявила К. Гарріс.

Переважна більшість учасників конференції у своїх виступах закликали посилити підтримку України у війні з Росією. Проте були й такі, хто вважає, що посилення допомоги Україні призведе до ще більшої ескалації. Зокрема, Прем'єр Угорщини В. Орбан назвав помилкою посилення військової допомоги Києву. Він розкритикував країни Європи за те, що ті сліпо втягуються в конфлікт і врешті-решт можуть дійти до відправлення своїх солдатів у зону бойових зіткнень. «Усе почалося з касок... тепер ми відправляємо танки, і на порядку денному стоять винищувачі, ...незабаром ми почуємо про так звані миротворчі війська», – заявив В. Орбан.

З подібною заявою виступив і президент Сербії А. Вучич, який зазначив, що політики не готові йти на поступки задля припинення війни. «Складається враження, що мир не настане невдовзі, якщо тільки одна сторона швидко не переможе, а не схоже, щоб одній стороні було просто швидко перемогти. Наступного, 2024 р., буде п'ять чи шість важливих виборів у світі: американські як найважливіші, російські, українські. Як Зеленський піде на вибори, роблячи важкі компроміси? Будуть вибори на Тайвані, не забудьте про європейські вибори та британські вибори. Усі дбають про себе, це вам показує, що мир скоро не настане», – заявив А. Вучич.

Міністр закордонних справ Китаю Ван Ї також сумнівається в необхідності посилення військової допомоги Україні. Щоправда, він відверто про це не говорив. Натомість він зазначив, що раніше мирні переговори в Білорусі та Туреччині провалювалися тому, що переговорники були зацікавлені у війні. Він запевнив, що Пекін зацікавлений у мирі та має намір завершити війну шляхом діалогу. «Деякі сили не хотіли, щоб конфлікт швидко припинився. Їх не турбували ні життя українців, ні все більші страждання Європи, мабуть, вони мали стратегічну мету за межами України... Ми не хочемо підливати олії у вогонь, ми не хочемо мати жодних вигід від кризи, ми хочемо сприяти знаходженню миру. Ми на боці миру та діалогу», – повідомив Ван Ї.

Проте переважна більшість учасників конференції наголошувала на необхідності посилення підтримки України. Зокрема, про це говорив керівник Мюнхенської конференції К. Гойсген. Він підтримав ідею поставок Україні бойових літаків, хоча Берлін поки що від цього відмовляється. Раніше глава конференції виступав за повернення Криму Україні, а днями говорив про

необхідність «депутізації» Росії (URL: <https://www.ispc.org.ua/archives/34242>. 2023. 18.02).

Як інформують ЗМІ, К. Гойсген відмовився запрошувати до Мюнхена урядову делегацію РФ, минулого року вона сама вирішила не приїжджати. Відкриваючи конференцію, К. Гойсген зазначив, що не хотів би надавати трибуну для пропаганди главі російського МЗС С. Лаврову, який упродовж багатьох років був одним з постійних учасників форуму. Ці часи, очевидно, пішли безповоротно. Замість урядової делегації, К. Гойсген запросив до Мюнхена представників опозиції та громадянського суспільства з числа емігрантів, зокрема М. Ходорковського й Г. Каспарова.

Він укотре наголосив, що країнам – партнерам України потрібно перестати малювати «червоні лінії» з приводу передачі потрібної їй військової допомоги. «Замість того щоб проводити “червоні лінії”, думаю, варто звернути увагу на те, що необхідно. Військові експерти кажуть, що при веденні війни, подібної до цієї, необхідна комбінація кількох видів озброєнь: потрібні танки, потрібна артилерія, проте потрібні і винищувачі як для захисту повітряного простору, так і для того, щоб дістатися до цілей, які для артилерії недоступні», – наголосив очільник Мюнхенської конференції К. Гойсген (URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/hlava-mjunkhenskoji-konferentsiji-zaklikaje-sojuznikiv-ne-vahatisja-shchodo-peredachi-vinishchuvachiv-ukrajini.html>. 2023. 13.02).

При цьому він визнав наявність певної втоми від війни в Україні в західному суспільстві й зазначив, що для подолання її ознак Заходу необхідно проявити «лідерство». «Ми повинні ясно дати зрозуміти, що якщо Путін виграє цю війну, в Україні все не закінчиться. Він сам, як і його міністр закордонних справ, кілька тижнів тому оголосили, що наступною метою буде Молдова. Запитайте в країн Балтії – вони очікують, що Путін у разі його успіху розгорне війська у їхній бік. Тому ми маємо бути твердими, ми маємо продовжувати підтримувати Україну», – заявив К. Гойсген.

На думку експертів, такі конференції, як Мюнхенська, не вирішують нічого конкретного, однак вони формують міжнародний дискурс, який радше швидше, ніж пізніше втілюється в конкретні рішення країн.

На думку директора Інституту світової політики, політичного експерта Є. Магди, на Мюнхенській конференції навряд чи могли бути прийняті рішення, які одразу втіляться в танки, далекобійні ракети чи літаки для України. Але ті зміни, та політична трансформація, які там відбувалися, серйозно впливатимуть на світ загалом (URL: <https://telegraf.com.ua/ukr/blogi-mnenija/2023-02-18/5779820-slishkom-vysokie-ozhidaniya-ot-myunkhena-mogut-okazatsya-travmatichnymi-dlya-ukrainskogo-obshchestva>. 2023. 18.02).

При цьому важливо розуміти, що хоча Мюнхенська конференція – це дискусійний форум, на якому не ухвалюють рішень, це є також платформою, на полях якої відбуваються двосторонні зустрічі. Вони можуть мати конкретні результати.

За інформацією ЗМІ, таким результатом можуть бути рішення, прийняті і під час конференції, і після її завершення. Як стало відомо, Україна, ЄС і

НАТО домовилися створити тристоронній координаційний механізм, який синхронізує роботу виробників, закупівельників й урядів з метою збільшення обсягів виробництва зброї та боєприпасів для потреб Збройних сил України й поповнення запасів союзників. Про це повідомив міністр закордонних справ Д. Кулеба після зустрічі в Брюсселі з Генеральним секретарем Є. Столтенбергом і верховним представником із закордонних справ та політики безпеки Ж. Боррелем. «У нас спільна мета – відновити мир і стабільність у Європі. Для цього важлива перемога України, забезпечення наших військових усім необхідним у найкоротші терміни», – зазначив Д. Кулеба (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kuleba-nato-es-zbroya/32281512.html>. 2023. 21.02).

Міністр також заявив, що новий тристоронній формат Україна – ЄС – НАТО працюватиме на постійній основі.

Перед зустріччю голова зовнішньополітичного відомства ЄС Ж. Боррель закликав 27 країн ЄС прискорити виробництво та постачання боєприпасів для України, заявивши, що від цього може залежати результат війни з Росією.

Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг зазначив, що країни НАТО збільшують виробництво 155-міліметрових артилерійських снарядів і їм необхідно ще більше збільшити це виробництво, щоб допомогти Україні протистояти Росії.

Міністр закордонних справ України Д. Кулеба, підбиваючи підсумки Мюнхенської конференції, заявив, що цьогорічна конференція увійде до підручників історії. «Після десятиліть летаргічного сну Європа прокинулася. Замість сірого горобця перед нами знову поступово з'являється яструб. Так само на конференції серед лідерів країн та авторитетних політиків панували яструбині настрої», – зазначив Д. Кулеба (URL: <https://www.liga.net/ua/politics/opinion/yastreb-vmesto-voroby-a-myunhenskaya-konferentsiya-bezopasnosti-2023-voydet-v-uchebniki-istorii>. 2023. 20.02).

Він назвав декілька важливих висновків:

1. Україна має перемогти. Жодних територіальних поступок бути не може. Міжнародне право не може бути порушено.

2. Захід буде кратно нарощувати випуск озброєння та боєприпасів для України і власних потреб. Готується технологічний блицкриг у військовій промисловості.

3. Підтримка України Заходом буде необмеженою в часі. Російський диктатор Путін може не сподіватися на втому Заходу.

4. Україна має бути в ЄС і НАТО.

5. Росія має бути покарана за злочини проти людяності та воєнні злочини. Нюрнберг-2 поступово наближається.

6. Активи Росії мають бути конфісковані на користь України. Агресор має відшкодувати всі збитки.

Д. Кулеба запевнив, що в західному політичному мейнстрімі нарешті почали перемагати настанови та принципи України, запропоновані

Президентом України В. Зеленським. Різними словами різні політики по суті озвучили та повторили його формулу миру.

На думку експертів, навіть якщо під час конференції не було офіційно прийнято надважливих рішень, усе ж важливість цього заходу не потрібно недооцінювати. Як зазначив виконавчий директор фонду «Відродження» О. Сушко, заяви, що пролунали на Мюнхенській конференції, показують сталість підтримки України. «Вона дедалі більше стає на рейки довгострокової політики. Для нас це важливо. Одна справа, коли ми отримуємо короткі рішення сьогодні на завтра, інша, коли партнери усвідомлюють, що ця війна не закінчиться завтра й до неї потрібно готуватися, маючи довгострокові плани постачання озброєння», – вважає експерт (URL: <https://suspilne.media/390569-munhenska-bezpekova-konferencia-2023-pidsumki.2023.19.02>).

Щодо заяви Ван Ї, у якій він пообіцяв оприлюднення китайського «мирного плану», то, за словами О. Сушка, китайці не вперше говорять, що готові надати певну посередницьку допомогу. «Однак реалії полягають у тому, що їм вигідно, щоб РФ досягла якогось успіху в цій війні. Для них не так важлива безпосередньо Росія, тим більше не так важлива Україна. Але їм важливо, щоб послабився західний світ. І насамперед США. Тому навряд чи ми можемо розраховувати на їхню щирі підтримку. Хоча, безумовно, якісь елементи ми бачили. Це намагання пересвідчитися, що не буде ядерної ескалації з боку РФ», – наголосив експерт.

О. Сушко також вважає, що Китай може чекати виснаження України та західної коаліції, розраховуючи, що в певний момент і Україна, і Захід будуть готові піти на поступки. «Власне, про це і йдеться, коли вони кажуть про якийсь там план посередництва», – підкреслив О. Сушко.

Політичний аналітик Н. Рогальська, аналізуючи останні події, зокрема й підсумки Мюнхенської безпекової конференції, зазначає, що колективний Захід консолідується у військово-політичній підтримці України, а на Росію та інші авторитарні режими чекає тотальна міжнародна ізоляція.

Військово-політичний експерт, співголова ГІ «Права справа» Д. Снегирьов, також відзначає важливість Мюнхенської конференції та наголошує, що за підсумками конференції можна зробити три основні висновки, які дуже не сподобаються Путіну, його генералам, а також усій кремлівській верхівці. «Перша погана новина для Путіна: лідери демократичного світу окреслили консолідовану позицію щодо збільшення військово-технічної підтримки нашої країни. Особливо голосно про це висловився британський Прем'єр Р. Сунак, заявивши, що Лондон надасть ЗСУ далекобійні ракети, а також системи ППО», – підкреслив експерт (URL: <https://www.stopcor.org/ukr/section-suspilstvo/news-pidsumki-myunhenskoj-konferentsii-2023-ekspert-nazvav-tri-pogani-novini-dlya-putina-20-02-2023.html>. 2023. 20.02).

На думку Д. Снегирьова, паралельно із цим вирішено питання навчання пілотів ЗСУ на базах НАТО. Примітно, що питання надання озброєнь Україні

розглядалося також у контексті поглиблення інтеграції нашої країни в НАТО, що фактично підвищує формат наших контактів з Альянсом. «Набуття постійного членства – це питання часу та політичних компромісів, але із суто військово-технічної точки зору ми вже в багатьох аспектах відповідаємо стандартам НАТО. На зустрічі в Мюнхені було позначено консолідовану позицію Заходу: Україна має перемогти, вийшовши на кордони 1991 р. Жодних кремлівських “червоних ліній” і територіальних поступок за рахунок України для американського та європейського істеблішменту вже немає», – вважає Д. Снегирьов.

За його словами, друга погана новина для Путіна полягає в тому, що Захід, зокрема і ЄС, узяв курс на подальшу та повну дипломатичну й фінансову ізоляцію російського режиму. «Путінській Росії немає місця в цивілізованому світі. Відповідно, величезні кошти, які Кремль витратив на свою агентуру у ЄС, зникли задарма. Такого результату, зокрема, вдалося досягти за рахунок відмови європейських держав від російської “газової голки”. Зміна риторики уряду ФРН збіглася за часом з повідомленнями про те, що Німеччина фактично позбулася російського газового імпорту», – підкреслив експерт.

Він також зазначив, що третя погана новина для Путіна полягає в тому, що Захід узяв курс на протидію авторитарним режимам у цілому, щоб не допустити таких історій, як відкрите вторгнення Росії до нашої країни. «Примітно, що наступною подією після Мюнхену стане тристороння зустріч Україна – НАТО – ЄС. А це – свідчення того, що Україна, яка зараз веде війну з агресором, перебуває серед гравців, які визначають світовий порядок денний», – наголосив експерт.

Завідувач відділу Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) О. Іжак акцентує увагу на зміні ставлення країн Заходу до Росії й Білорусі, які стали на шлях агресії. За його словами, світ готовий впоратися з ризиками внутрішніх трансформацій цих країн. «Тому в обговоренні російсько-української війни на Мюнхенській конференції питання було не в тому, щоб дати Путіну можливість зберегти обличчя, а в тому, щоб він якнайшвидше програв. Цього хочуть не тільки США, а й Німеччина, Франція та Італія – ті, хто ще рік тому, здавалося, робив спроби зрозуміти російського диктатора й задовольнити його вимоги», – зазначає експерт (URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/chomu-dlja-peremohi-ukrajini-bilshe-nemaje-pereshkod.html>. 2023. 20.02).

При цьому він вважає, що новий безпековий дискурс ще не гарантує, що вже завтра Україна тріумфально переможе. Але новий дискурс означає, що для цієї перемоги більше не існує політичних перешкод. «Існують обмеження на отримання міжнародної допомоги, є певний темп дії міжнародних санкцій проти Росії, союзники України очікують, що її перемога буде обмежена власною конституційною територією й не перетвориться на помсту російському населенню за звірства російської окупації проти українського населення», – наголосив О. Іжак.

Проте, на його переконання, питання, що буде з Росією в разі перемоги України, майже не існує. І Захід, і Китай напевно робитимуть усе, щоб ядерна зброя Росії залишалася під надійним централізованим контролем раціональних політиків та військових.

За словами директора Інституту світової політики Є. Магди, Росія вже втратила статус передбачуваного партнера. «Вона просто стала країною на узбіччі. І це не та країна, яка зупинилася на узбіччі на пікніку. Вона там мешкає постійно. Важливо докласти всіх зусиль, щоб ця країна та її населення мали можливість нації на самовизначення. Без впливу кремлівської (путінської) пропаганди. Після цього побачимо зовсім іншу Росію. Як мінімум – безпечнішу для всіх», – підкреслив політичний експерт.

Як зазначив народний депутат, заступник голови парламентського Комітету з питань нацбезпеки, оборони та розвідки, голова постійної делегації України в ПА НАТО Є. Чернів, нинішня Мюнхенська безпекова конференція дуже важлива для нашої держави, оскільки вона майже повністю була присвячена Україні. На полях заходу прозвучало багато сильних заяв на підтримку українського народу. «Ми почули багато різких і конкретних сильних заяв від європейських лідерів, чого не чули, на жаль, за останній рік. Так, на цій конференції не ухвалюються рішення, це більше переговорний майданчик, однак саме тут можна домовлятися про щось, що поки залишається за лаштунками, і готувати рішення до саміту НАТО, що відбудеться в червні у Вільнюсі. Саме там, на мою думку, будуть оголошені більш конкретні пропозиції, зокрема й щодо нашого майбутнього в НАТО», – зазначив народний депутат (URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/233251.html>. 2023. 19.02).

Експерти й політики наголошують, що Мюнхенська безпекова конференція 2023 р. була послідовною в стратегічному баченні, викладеному в доповіді, яка традиційно готується до проведення конференції, і в обговореннях поточної ситуації. У центрі поточних обговорень – російсько-українська війна, у центрі стратегічного бачення – процеси, які вона каталізувала.

Учасники конференції підтвердили, що світовий порядок денний визначається необхідністю підтримати Україну настільки, наскільки потрібно для перемоги. Притягнути винних у скоєнні воєнних злочинів – необхідна передумова для поновлення верховенства права і створення глобальної системи та таких механізмів, які б не дали жодного шансу безкарно порушувати норми міжнародного права та виношувати плани загарбницьких воєн, зміни кордонів, знищення інших народів, домінувати над іншими країнами.

Головною метою Мюнхенської безпекової конференції було переконатися та продемонструвати, що всі демократичні країни світу займають єдину й непохитну позицію щодо підтримки України. Завдяки цій платформі Україна озвучила партнерам свої нагальні потреби та реальний стан справ у нашій державі.

Землетруси в Туреччині: від геологічних до політичних?

У Туреччині відбувся найпотужніший з 1999 р. землетрус, який може стати масштабним потрясінням не тільки для соціально-економічної сфери країни, але й істотно змінити її політичний ландшафт. У турецькому суспільстві виникає значна кількість питань, зокрема до команди нинішнього Президента країни Р. Т. Ердогана, партія якого й прийшла до влади у 2001 р., багато чому внаслідок неефективних дій попередників під час локалізації наслідків тодішньої геокатастрофи, що сталася у 1999 р.

У ніч на 6 лютого Європейсько-середземноморський сейсмологічний центр повідомив про те, що в центральній частині Туреччини зафіксовано підземні поштовхи, магнітудою 7,7 балів за шкалою Ріхтера. Епіцентр підземних поштовхів – за 26 км від м. Газіантеп (у якому мешкає майже мільйон жителів), а вогнище залягало на глибині 10 км. Як пізніше уточнило управління з надзвичайних ситуацій Туреччини, землетрус стався в районі Пазарджик у провінції Кахраманмараш на глибині 7 км о 04:17 за місцевим часом (03:17 за Києвом). Протягом півгодини поштовхи відчувалися в різних регіонах – Адані, Анкарі, Анталії, Газіантепі, Кайсері, Мерсіні, Трабзоні, Шанлиурфі. МВС Туреччини повідомило, що в країні оголошено найвищий рівень тривоги. Підземні поштовхи на південному сході країни і в сусідній Сирії неодноразово повторювалися протягом ще декількох тижнів. Така лють природи мала наслідками тисячі зруйнованих домівок, мільйони постраждалих. Станом на 23 лютого: 43 тис. 556 загиблих, серед яких 5 українців. Понад 105 тис. 500 осіб отримали поранення та травми. До 14 лютого із зони лиха було евакуйовано понад 196 тис. осіб. У постраждалих від землетрусу провінціях проживають понад 1,74 млн біженців, в основному із сусідньої Сирії. За інформацією Управління ООН з координації гуманітарних питань, загальна чисельність населення в 11 найбільш постраждалих провінціях Туреччини становить 15,6 млн осіб; 5,2 млн із цих людей терміново потрібна допомога (URL: <https://news.un.org/ru/story/2023/02/1437707>).

Чому саме в Туреччині? Майже через всю територію сучасної Турецької Республіки з півночі до півдня проходить Східноанатолійський розлом. Саме в цьому місті тверді кам'яні плити періодично зіштовхуються одна з одною через вертикальну лінію розлому, накопичуючи енергію. 6 лютого почався рух Аравійської тектонічної плити, яка зіткнулася з Анатолійською плитою. У результаті було вивільнено величезну енергію, що і викликало землетрус. Попередній землетрус з дещо меншою магнітудою відбувся в 1999 р. (URL: <https://www.unian.net/pogoda/news/uchenye-obyasnili-pochemu-zemletryasenie-v-turcii-bylo-takim-silnym-i-chno-budet-dalshe-12135909.html>).

Чому такі жахливі наслідки? Початковий імпульс турецько-сирійського землетрусу було зафіксовано на відносно невеликій глибині. «Струси на поверхні землі будуть сильнішими, ніж при глибокому землетрусі тієї ж

магнітуди в осередку», – вважає Д. Ротері, планетолог з Відкритого університету у Великій Британії. У середньому щороку відбувається менше 20 землетрусів магнітудою понад 7,0 балів, що дає змогу оцінити землетрус у Туреччині як велике стихійне лихо. За словами Д. Фор Уокер, голови Інституту ризику та зменшення небезпеки стихійних лих Лондонського університетського коледжу, порівняно із землетрусом магнітудою 6,2, який стався в центральній Італії в 2016 р. і забрав життя близько 300 осіб, турецько-сирійський землетрус вивільнив у 250 разів більше енергії, яку можна також порівняти з вибухом 500 атомних бомб. Лише два найбільш сильні землетруси з 2013 по 2022 р. мали таку ж магнітуду, як землетрус 6 лютого (URL: <https://www.unian.net/pogoda/news/uchenye-obyasnili-pochemu-zemletryasenie-v-turcii-bylo-takim-silnym-i-hto-budet-dalshe-12135909.html>). За словами професора О. Туйсуза, інженера-геолога зі Стамбульського технічного університету, трагічна комбінація всього перерахованого вище призвела до такої жахливої катастрофи. «Ми маємо справу із справді потужними землетрусами, – наголосив О. Туйсуз в інтерв'ю телеканалу “Al Jazeera”. – Перший був приблизно еквівалентний викиду енергії від вибуху близько 5 млн т тротилу. Другий – 3,5 млн тон. Більшості будівель важко витримати таке напруження. Хоча підземні поштовхи порівняної магнітуди у швидкій послідовності становили б ризик для будь-якої будівлі, експерт наголосив, що трагедія такого масштабу не була неминуча (URL: <https://zn.ua/WORLD/rano-ili-pozdno-zemletrjasenie-povtoritsja-pochemu-v-turtsii-razrushilis-tysjachi-postroek-i-kakie-uroki-nuzhno-izvlech.html>). Як зазначає із цього приводу агентство «AP», хоча в Туреччині й діють будівельні норми, які відповідають поточним сейсмологічним стандартам, вони дотримуються вкрай рідко. Цим пояснюють такі великі руйнування під час землетрусу (URL: <https://biz.nv.ua/consmarket/zemletryasenie-v-turcii-prichastnym-k-stroitelstvu-domov-vydali-130-orderov-poslednie-novosti-50303840.html>). Значна кількість загиблих і поранених з'явилася внаслідок того, що геокатастрофа сталася в нічний час, коли більшість людей перебували у своїх домівках, тому раптово вони опинилися під їхніми уламками. Холодна зимова погода також обірвала життя багатьох поранених. Крім того, виникає багато запитань щодо якості будівництва домів у сейсмонебезпечних регіонах.

Хто винен? Водночас з організацією рятувальних робіт увага турецької влади зосередилася на з'ясуванні винних у тому, що не була проведена необхідна підготовка на випадок землетрусу. Протягом тижня в межах розслідування злочинів, пов'язаних з трагедією, «ідентифіковано 131 підозрюваного, відповідального за неякісний стан будівель, зруйнованих у 10 провінціях. Відносно 113 із них видано накази про затримання», зазначив віцепрезидент Туреччини Ф. Октай. Як повідомляють органи прокуратури, уже видано розпорядження та затримано 62 особи в м. Адана, 33 особи – у Діярбакирі, 8 – у Шанлиурфі, 4 – в Османії. Зі слів Ф. Октая, Міністерством юстиції створено окреме Бюро розслідування злочинів, пов'язаних із землетрусом, перед яким постає завдання з'ясувати причини та обставини

загибелі й травмування людей, а також встановити винних і притягнути їх до відповідальності. За даними міністра охорони навколишнього середовища М. Курума, на території постраждалих від землетрусу провінцій зруйновано або сильно пошкоджено майже 25 тис. будівель з приблизно 170 тис., які функціонували до трагедії. У провінції Хатай рухнула навіть штаб-квартира турецького управління з ліквідації наслідків стихійних лих та надзвичайних ситуацій (URL: <https://tsn.ua/ru/svit/zemletryasenie-v-turcii-131-chelovek-podozrevaetsya-v-narusheniyah-norm-stroitelstva-107-zaderzhany-2263657.html>). У таких умовах Генеральна прокуратура провінції Шанлиурфа на сході Туреччини за підсумками первинного оцінювання виявила серйозні дефекти в конструкції будівель, зруйнованих унаслідок природної катастрофи. В оцінюванні ситуації брали активну участь професійні експерти. Зокрема, професор К. Мермерташ з інженерно-будівельного факультету Harran Üniversitesi зазначив: «Згідно з нашими початковими розслідуваннями, ми виявили серйозні матеріальні дефекти. Звичайно, ми уточнимо їх пізніше з лабораторними результатами. Ми бачимо, що гранулометричний склад піску та гравію, що використовуються в бетоні, не підходить. Зазвичай конструкційний бетон повинен містити гравій не більше 3 см, але тут ми побачили велике каміння розміром з кулак. Це те, що викликає серйозне зниження міцності бетону». Експерт також згадав, що існують проблеми з конструкцією будівлі: «Бічна арматура, яка використовується для сприйняття поперечних поштовхів, особливо в колонах і балках, використовувалася без гаків, з'єднаних під кутом 90 градусів. Ми бачили багато корозії в залізі, що усуває зчеплення між ним і бетоном» (URL: <https://nazarnews.org/posts/v-turtsii-nashli-defektyi-v-konstruktsiyah-razrushennyih-pri-zemletryaseni-domov>).

Активність турецьких правоохоронців спостерігалася на тлі непоодиноких спроб місцевих забудовників виїхати за кордон. Так, у турецькому м. Мармарис затримали голову будівельних компаній М. Башкира, він намагався втекти з країни на яхті. Проти підрядника порушили кримінальну справу за неякісне будівництво в турецьких провінціях, що постраждали від землетрусу. Берегова охорона зупинила яхту бізнесмена біля м. Алабурун у районі Мармарису. М. Башкира передали відділенню поліції Мугли й дали відправити до Кахраманмарашу. Ордер на його арешт видали за наслідками перевірки зруйнованих будівель. М. Башкира звинувачують за статтею «заподіяння тілесних ушкоджень або вбивство через необережність».

Місцевий суд також видав ордер на арешт забудовника А. Сая у рамках розслідування прокуратури Кахраманмарашу. Затримання провели в будинку друга підозрюваного в Бодрумі.

Я. Каракуша, відповідального за будівництво зруйнованих будинків у м. Адіаман, упіймали в аеропорту Стамбула при спробі втечі до Грузії з дружиною С. Каракуш.

М. Акай, який, на думку влади, відповідає за будівництво зруйнованого житлового комплексу «Айше Мехмет Полат» у Газіантепі, був заарештований у суботу 11 лютого, через п'ять днів після трагедії. Його затримали в

аеропорту Стамбула під час спроби виїхати з країни (URL: <https://www.bbc.com/russian/news-64679286>).

Які наслідки для місцевої економіки? Британський економіст Т. Еш порівняв наслідки теперішніх землетрусів із землетрусом 1999 р. біля міст Ізміт і Стамбул, магнітуда якого була трохи меншою (7,6 балів за шкалою Ріхтера), ніж тепер (7,7 бала). Тоді сейсмічні коливання відмічалися в радіусі 450 км від епіцентру, у регіоні з населенням 18 млн. Кількість загиблих, за різними даними, коливалася від 17 тис. до майже 40 тис. Сума збитків становила понад 30 млрд дол. На погляд Т. Еша, сьогодні через витрати на відновлення регіонів, що постраждали від геокатастрофи, треба очікувати на зниження ВВП Туреччини, але менш ніж на 3 %, як минулого разу. Зростатиме інфляція. У короткостроковій перспективі платіжний баланс підтримуватиметься, на припущення Т. Еша, потоками фінансів для надання допомоги при стихійних лихах і відновлення їх наслідків. Це може допомогти команді Президента Туреччини Р. Т. Ердогана укріпити ліру напередодні травневих президентських і парламентських виборів. Одразу після виборів можливим є зростання дефіциту поточного рахунку й коригування валютного курсу. Експерт звернув увагу й на можливі політичні наслідки. Він, зокрема, згадав, що в 1999 р. тодішня коаліція не досить ефективно відреагувала на стихійне лихо й багато хто звинувачував її в поганому будівництві / плануванні, що стало фактором, який вплинув на їхню поразку на виборах 2001 р. і перемогу АКР, що нині править (URL: <https://nv.ua/opinion/zemletryasenie-chto-zhdet-erdogana-i-ekonomiku-turcii-poslednie-novosti-50303088.html>).

Зміни в політичній сфері? Опозиція Туреччини майже одразу звинуватила команду Р. Т. Ердогана в недотриманні будівельних норм і нецільовій розтраті спеціального податку, який почали стягувати після вищевказаного землетрусу у 1999 р., щоб зробити будівлі більш стійкими до ударів стихії. Р. Т. Ердоган у відповідь заявив, що опозиція говорить неправду та поширює наклеп, щоб дискредитувати уряд і перешкодити надходженню інвестицій, замість того щоб боротися з корупцією в муніципалітетах, очолюваних її представниками (URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/02/15/697076>). Не всі спостерігачі згодні з висновками Т. Еша. На погляд експертів видання «La Repubblica», землетрус у Туреччині може змінити підсумки президентських виборів: «Реакція на землетрус та відновлення після нього можуть означати кінець двох десятиліть перебування Р. Т. Ердогана при владі або навіть піднести його на політичний Олімп» (URL: https://www.repubblica.it/esteri/2023/02/06/diretta/terremoto_turchia_siria-386671222/?ref=RHLF-BG-I386655548-P1-S1-F).

Як відомо, на травневих виборах, коли громадяни Турецької Республіки одразу обиратимуть президента й парламент країни, змагання проходитимуть між трьома основними політичними блоками: два опозиційні – Національний альянс та альянс «Праця і свобода» заявляють про свою готовність

протистояти проурядовому Народному альянсу. Останній (Cumhur İttifakı, Cİ) складається з правлячої Партії справедливості та розвитку (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP) і праворадикальної Партії націоналістичного руху (Milliyetçi Hareket Partisi, МНР). Єдиним кандидатом від Cİ є Р. Т. Ердоган. Нинішній Президент Туреччини будує свою позицію на ідеологемі «ефективного менеджера», який знає нужди країни та, не зважаючи на об'єктивні труднощі, веде Туреччину до світлого майбутнього (URL: <https://www.dailysabah.com/politics/elections/6-party-opposition-coalition-will-dissolve-amid-challenges-erdogan>).

До складу створеного в серпні минулого року альянсу «Праця і свобода» (Emek ve Özgürlük İttifakı, EÖİ) увійшли Народно-демократична партія (Halkların Demokratik Partisi, HDP), Робітнича партія Туреччини (Türkiye İşçi Partisi, ТІР), Лейбористська партія (Emek Partisi, ЕМЕР), Партія робітничого руху (Emekçi Hareket Partisi, ЕНР), Партія соціальної свободи (Toplumsal Özgürlük Partisi, ТÖР) і Федерація соціалістичних зборів (Sosyalist Meclisler Federasyonu, SMF). На установчих зборах EÖİ було прийнято декларацію, у якій ішлося про велике значення для позитивних перетворень у Туреччині об'єднання саме тих сил, які виступають за працю, мир і демократію. Із цього приводу співголова HDP П. Булдан заявила, що новий альянс створено, «щоб разом відкрити всі замки перед демократією» (URL: <https://tr.euronews.com/2022/09/24/cumhur-ve-millet-ittifakina-alternatif-emek-ve-ozgurluk-ittifaki-kuruldu>).

Сьогодні основою Національного альянсу, створеного для протистояння партії влади на муніципальних виборах 2019 р., є «платформа шістьох» (Altılı Masa, АМ). Крім Республіканської народної партії (Cumhuriyet Halk Partisi, СНР) та більш консервативної Хорошої партії (İyi Parti) до платформи входять чотири менші політичні об'єднання: Партія благоденства (Saadet Partisi, SP), Партія майбутнього (Gelecek Partisi, GP), Демократична партія (Demokrat Parti, DP), Партія демократії та прогресу (Demokrasi ve Atılım Partisi, DEVA). Фундатори АМ 28 лютого 2022 р. підписали меморандум про взаєморозуміння, видавши декларацію про перехід до посиленої парламентської системи, з поверненням статусу президента до попереднього (переважно представницького) стану (URL: <https://tele1.com.tr/6-liderden-gelecegin-turkiyesi-icin-tarihi-imza-iste-mutabakat-metni-573097>).

Якщо розглядати слабкі місця опозиції, то вона в Туреччині страждає «традиційною» для таких об'єднань хворобою – відсутністю єдиного лідера. Донедавна головним конкурентом Р. Т. Ердогана на виборах вважався «неофіційний лідер» СНР і всього Національного альянсу, популярний мер Стамбула Е. Імамоглу. Проте в грудні 2022 р. опозиціонера засудили до майже трьох років позбавлення волі за звинуваченням в образі членів Вищої виборчої ради Туреччини (URL: <https://suspilne.media/339084-mer-stambula-otrimav-majze-tri-roki-vaznici-za-obrazu-cleniv-viborckomu>). У відповідь Національний альянс зробив заяву про те, що протягом лютого з'явиться новий єдиний кандидат від цього блоку, але станом на 24 лютого 2023 р. цього ще не сталося.

Аналіз потенціалу «Праці і свободи» показує, що в цьому об'єднанні політичної вагою, яку можна порівняти з аналогічним показником провідних представників інших двох блоків, може «похвалитися» лише співголова НДР П. Булдан.

Більш наглядною може стати статистика парламентських виборів у Туреччині 2018 р.. Тоді Народний альянс (СІ) отримав із загальних 600 місць у Великих національних зборах Туреччини – 344 (53,66 %), Національний альянс (МІ) – 189 (32,61 %), а майбутній альянс «Праця і свобода» (ЕОІ) у вигляді Народно-демократичної партії (НДР) – 67 (11,7 %). разом з тим треба зазначити, що СІ мав найгіршу динаміку порівняно з виборами до ВНЗТ у 2015 р. і втратив 7 місць, МІ додав 52, теперішній ЕОІ – 19 (URL: <https://eadaily.com/ru/news/2018/06/24/predvaritelnye-itogi-vyborov-v-turcii-erdogan-i-pravyashchaya-partiya-lidiruyut>). Враховуючи, етнічне походження лідера НДР П. Булдан і традиційно прокурдську орієнтацію партії, можна припустити, що в разі виникнення ситуації з переданням голосів лідеру, альянс «Праця і свобода», скоріше, зробить вибір у бік конкурентів Р. Т. Ердогана з Національного альянсу. Разом з цим треба брати до уваги, що до останнього входять такі амбіційні політики, як колишній прем'єр-міністр, тепер лідер Gelecek Partisi А. Давутоглу, а також колишній голова МЗС, засновник DEVA Partisi А. Бабаджан. Обидва раніше багато років входили до команди Р. Т. Ердогана, а сьогодні поки ще не мають намірів визнати беззаперечне лідерство в альянсі голови кемалістської СНР К. Киличдароглу, якому в грудні виповниться 75 років (URL: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/aksener-cumhurbaskani-adayi-olarak-kimi-onerecek-42205594>).

Тому залишається тільки висловити співчуття турецькому народу через жахливу катастрофу, що сталася, побажати витримки і вдалого вибору в травні (якщо Р. Т. Ердоган не перенесе вибори на пізніший термін).

Інформаційний аспект стресостійкості

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Увага: ПТСР у свідомості учасників бойових дій

Бойові дії в Україні спровокували хвилю проблем психосоціальної адаптації військовослужбовців, у якій посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) потребує спеціальної уваги.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це непсихотична відстрочена реакція на травматичний стрес, що може спричинити психічні розлади (Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної [спеціалізованої] та третинної [високоспеціалізованої] медичної допомоги, реакція на важкий стрес та розлади адаптації (URL: http://mtd.dec.gov.ua/images/dodatki/2016_121_PTZR/2016_121_YKPMO_PTZR.pdf). В умовах

виникнення посттравматичного стресового розладу, людина відчуває психологічне напруження, яке виходить за межі звичайного людського досвіду і може викликати дистрес (Малкіна-Пых І. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. М. : Эксмо, 2005. 960 с.).

До таких стресових факторів належать: серйозна загроза життю, тяжке тілесне ушкодження (травма), смерть або травма близької людини. Вплив таких екстремальних стресових факторів призводить до прояву посттравматичного стресового розладу.

Наявність хронічного посттравматичного стану як реакції на вплив стресових факторів дослідження виявляють приблизно в 25–30 % військовослужбовців, що брали участь у бойових діях (Кучеренко С. М, Хоменко Н. М. Організаційні особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, до умов мирного життя. *Проблеми екстремальної та кризової психології. Зб. наук. пр.* Вип. 21. Харків : НУЦ – ЗУ, 2017. С. 66–74).

У цьому контексті варто наголосити, що ПТСР зачіпає усі рівні людського функціонування (фізіологічний, особистісний, міжособистісної та соціальної взаємодії).

Як вказують експерти, загальні закономірності щодо виникнення та розвитку ПТСР залежать від того, які саме травматичні події стали причиною психологічних і психосоматичних порушень – специфіка травматичного стресора. Провідну роль відіграє екстремальність, вихід за межі звичайних переживань, інтенсивності рівня страху за своє життя, жаху та відчуття безпорадності. Важливими характеристиками також є несподіванка, стрімкий темп розвитку катастрофічної події, тривалість дії та її повторюваність.

Згідно з клінічною типологією та класифікацією ПТСР, у цю групу розладів віднесені затяжні патологічні стани у військовослужбовців, ветеранів війни і ексвійськовополонених після короткочасної або тривалої екстремальної дії.

Важливим є характерне для ПТСР загострення інстинкту самозбереження із збільшенням внутрішньопсихоемоційного напруження (збудження). Високий рівень напруги підтримує перманентно функціонуючий механізм фільтрації стимулів, що надходять ззовні зі стимулами, що вже відображені в свідомості як ознаки надзвичайної ситуації (Кекелидзе З. И., Портнова А. А. Посттравматическое стрессовое расстройство у детей и подростков. *Журн. неврологии и психиатрии им. С. С. Корсакова.* 2002. Т. 102. № 12. С. 56–62).

Більшість дослідників цієї психотравми виділяють три основні групи симптомів, що з віком мають тенденцію до посилення:

1. Надмірне збудження (враховуючи вегетативну лабільність, порушення сну, тривога, нав'язливі спогади, фобічне уникнення ситуацій, що асоціюються з травматичною подією).

2. Періодичні напади депресивного настрою (притупленість почуттів, емоційна заціпенілість, відчай, усвідомлення безвиході).

3. Риси істеричного реагування (паралічі, сліпота, глухота, нервові тремтіння). Серед невротичних синдромів виділені характерні для ПТСР стани: «солдатське серце» (біль за грудиною, серцебиття, уривчастість дихання, підвищена пітливість), синдром того, хто вижив (хронічне «відчуття провини за те, що залишився живим»), флешбексиндром (спогади про «непереносні» події, що насильно втручаються у свідомість), синдром прогресуючої астенії (астенія, що спостерігається після повернення до нормального життя у вигляді швидкого старіння, зниження ваги, психічної млявості та прагнення до спокою) (Корольчук О. Л. посттравматичний стресовий розлад як новий виклик сучасній Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 17. С. 104–112).

Якщо військовослужбовець переживає посттравматичний стресовий розлад, то у нього, вірогідно, проявляється один із цих типів симптомів, якими характеризується розлад. Прояви наслідків організму на психотравмуючу ситуацію можуть виникати одразу, а можуть бути реакціями відстроченого характеру, адже, як стверджують дослідники О. Буряк, М. Гіневський та Г. Катеруша, «посттравматичний синдром – це бомба уповільненої дії, він може проявитися через півроку, а може й через десять років» (Буряк О. О., Гіневський М. І., Катеруша Г. Л. Військовий синдром «АТО»: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні. *Зб. наук. пр. Харків. ун-ту Повітряних Сил*. 2015. Вип. 2. С. 176–181).

З огляду на це, психологічна допомога є обов'язковою й необхідною ланкою в системі загальнооздоровчих заходів при наданні допомоги постраждалим від бойових дій. Її основними завданнями є полегшення гострих психічних реакцій, організація поступового лікування та надання медико-психологічної підтримки учасникам бойових дій.

Психологічна корекція є обов'язковою і найважливішою складовою процесу реабілітації хворих з ПТСР. Дослідниця Л. Матвієць звертає увагу на те, що під час надання психологічної допомоги фахівець має проаналізувати динаміку переживання травматичної ситуації військовослужбовцем і її етапи. Так, Л. Матвієць виділяє:

– *перший етап*. Фаза заперечення або шоку – настає одразу після дії травматичного фактора, характеризується тим, що людина емоційно не може прийняти подію, що відбулася (спрацьовує захисна функція психіки від деструктивної дії травматичної ситуації через заперечення або несприйняття);

– *другий етап*. Фаза агресії і провини – людина починає осмислювати травмуючу подію, що відбулася, може намагатися зрозуміти її причини, шукати винних у цьому, переживати провину, направляти агресію на себе;

– *третій етап*. Фаза депресії – характеризується усвідомленням того, що обставини виявилися сильнішими, це супроводжується почуттям безпорадності, безпомічності, власної непотрібності, відсутності мети подальшого життя; може втрачатися інтерес до спілкування, людина може не проявляти зацікавленості в комунікації із оточуючими, що посилює відчуття самотності, незрозумілості іншими людьми;

– *четвертий етап*. Фаза зцілення – характеризується сприйняттям пережитих травмуючих подій (Матвієць Л. Г. Організація та моніторинг своєчасного надання медико-психологічної допомоги на первинному рівні при гострих та посттравматичних стресових розладах. *Семейная медицина*. 2017. № 5. С. 6–11).

Відновлення до нормального рівня функціонування хворих вимагає створення додаткових ресурсів самосвідомості «Я», потрібних для того, щоб подолати існуючі та майбутні стреси. У зв'язку з цим виділяють чотири стратегії терапії, здатні досягти цієї мети:

– підтримка адаптивних навичок «Я» (одним із найбільш важливих аспектів є створення позитивного ставлення до терапії);

– формування позитивного ставлення до симптомів (сенс полягає в тому, щоб змусити пацієнта сприймати свої розлади як нормальні для тієї ситуації, яку він пережив, і в той же час запобігти подальшій травматизації фактом існування цих розладів);

– зменшення уникнення (тому, що прагнення реабілітанта уникати всього, що пов'язане з психічною травмою, заважає переробити його досвід);

– зміна атрибуції сенсу (мета цієї стратегії – змінити сенс, який реабілітант надає перенесеній психотравмі й таким чином створюється відчуття «контролю над травмою») (Прокоф'єва Л. Психологічна модель ПТСР та особливості корекції в умовах воєнного стану. *Наук. вісн. Ізмаїльського держ. гуманіт. ун-ту*. Вип. 57. С. 110–121).

При цьому звертають на себе увагу експертні коментарі стосовно таких розладів. Так, психолог госпіталю для військових А. Вовк зазначила, що ПТСР – нормальна реакція на ненормальні обставини. За її словами, встановлено, що від 20 до 40 % військовослужбовців потребують психологічної допомоги, а симптоми гострої травми виявляють у 60–80 % військових, які були очевидцями загибелі побратимів чи мирного населення або бачили тіла померлих. Ризик появи симптомів порушення психіки стосується молодих військовослужбовців, віком 18–24 роки, у яких виявлено симптоми депресії або у яких були проблеми з алкоголем. Симптоми ПТСР розвиваються приблизно у 12–20 % військовослужбовців, які перенесли бойову травму, але не звернулися по психологічну допомогу через побоювання зневаги за прояви слабкості, боягузтва, загрозу військовій кар'єрі (URL: <https://tyzhden.ua/posttravmatychnyj-syndrom-prykhovana-zahroza>. 2022. 28.12; URL: <https://tyzhden.ua/posttravmatychnyj-syndrom-prykhovana-zahroza>. 2022. 28.12).

Так само психолог госпіталю ветеранів «Лісова поляна» Т. Сіренко зауважила, що «в середньому 70 % людей, які пережили травматичні події, зможуть самотійно впоратися або впоратися з підтримкою близьких людей, оточення. І тільки в 30 % розвиватиметься ПТСР. 8–12 % із цих 30 % матимуть серйозні зміни, які потребуватимуть медичного супроводу» (URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/chy-vsi-viiskovi-pislia-povernennia-z-frontu-perezhyvaiut-ptsr-poiasnennia-psykholoha-siuzhet-297144.html>. 2023. 17.01).

Треба підкреслити, що сьогодні в Україні інтенсивно впроваджуються різнопланові заходи щодо профілактики ПТСР (частково про це йшлося в попередньому матеріалі «Психологічна адаптація учасників бойових дій – активна вимога сьогодення». Див. *«Україна: події, факти, коментарі»*. 2023. № 2). Відновлюються ефективне функціонування усіх військових шпиталів із обов'язковим відділенням психіатрії в кожному з закладів. Міністерствами та відомствами розробляються програми щодо подальшої реабілітації, соціалізації, навчання та працевлаштування учасників бойових дій та допомоги членам їхніх сімей.

При цьому варто виокремити й наявну значну допомогу з боку міжнародної спільноти для психологічної адаптації українських військовослужбовців. Лише декілька прикладів: так, голова Представництва НАТО в Україні К. мак Тір у своєму коментарі зазначила, що з початком широкомасштабної війни в Україні в лютому 2022 р. на прохання українських високопосадовців Представництва НАТО в Україні (ПНУ) та Програма МСТ (Military Career Transition Programme – Програма переходу до військової кар'єри), зокрема дослідили шляхи підтримки військовослужбовців в їхній психологічній стійкості, а також зосередилися на забезпеченні вагомого внеску в посилення інституційної спроможності залучених міністерств та категорій бенефіціарів через розвиток добре структурованої системи психічного здоров'я для українських учасників бойових дій та ветеранів (URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/25/u-vidpovid-na-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-nato-shhe-bilshe-posylyuye-svoyi-spromozhnosti-ta-dopomogu-ukrayini-karen-maktir> 2023. 25.02).

У жовтні 2022 – січні 2023 р. за підтримки Програми переходу до військової кар'єри НАТО було проведено серію з 12 семінарів для командирів, заступників командирів та відповідного військового персоналу Сил територіальної оборони Збройних Сил України. Ці тренінги закладають основу для подальшого поширення знань та практичних навичок із надання першої психологічної допомоги серед військовослужбовців військових частин, що є важливим короткостроковим, тобто тактичним кроком, який матиме довгостроковий, стратегічний вплив на обороноздатність країни і добробут всього українського суспільства.

На прохання Міністерства охорони здоров'я України та відповідно до ініціативи Першої леді щодо психологічної допомоги та психосоціальної підтримки Програма переходу до військової кар'єри надає допомогу в адаптації клінічних настанов та медичних протоколів Департаменту ветеранів війни та оборони США, а також затверджених керівництв та методологій в українську державну систему психологічної реабілітації ветеранів та учасників бойових дій.

Ізраїль також готовий приєднатися та інвестувати в процес будівництва в Україні центрів реабілітації для людей, що постраждали від війни, яку в Україні веде Росія. Про це повідомив головний рабин України М. Асман.

За його інформацією, Ізраїль наразі вже починає допомагати Україні в процесі психологічної реабілітації військових і цивільних осіб. «Ізраїль має величезний досвід психологічної адаптації та лікування поранених і травмованих людей. І наскільки мені відомо, уже з Ізраїлю ідуть сюди інвестиції в будівництво центрів реабілітації для поранених, для біженців. Це дуже важливо, мені здається», – наголосив головний рабин (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/izrajil-investuye-u-centri-reabilitaciji-v-ukrajini-moshe-asman-ostanni-novini-50304935.html>. 2023. 17.02).

З огляду на зазначене, підкреслимо:

1. Можна зробити висновок, що присутність психологів у війську є критично необхідною для збереження психіки наших військовослужбовців.

2. В Україні тема соціального захисту військовослужбовців та ветеранів значно актуалізувалася у зв'язку з вторгненням РФ на територію України. У результаті низки мобілізацій до Сил оборони України в майбутньому очікується зростаюче навантаження на цю сферу.

3. Важливо також провести дослідження особливостей розвитку суспільних відносин при розв'язанні проблем учасників бойових дій та членів їхніх сімей. Залишаються повністю невирішеними питання щодо створення максимально дестигматизованих умов для продовження активної та продуктивної життєдіяльності учасників бойових дій і членів їхніх сімей.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Міжнародні політичні та економічні відносини Китаю на тлі повномасштабної воєнної агресії Росії проти України

(Закінчення. Початок у № 3)

Відносини Китай – Росія

На початку лютого 2023 р. представник Китаю при Європейському Союзі Фу Цун у Центрі європейської політики в Брюсселі заявив, що Китай «дуже стурбований можливою ескалацією конфлікту». Він також наголосив, що у Пекіні не вірять, що передача зброї Україні ефективно розв'яже проблему вторгнення Росії. «Ми дуже стурбовані тим, що йдеться про повну перемогу на полі бою. Ми вважаємо, що правильне місце буде за столом переговорів», – зауважив представник Китаю при Європейському Союзі. Він також розкритикував позицію Євросоюзу щодо Тайваню. Посол вважає, що, захищаючи Тайвань, Євросоюз «провокує сепаратизм». Фу Цун заявив, що в разі підписання інвестиційної угоди між ЄС та Тайванем, яка перебуває в процесі підготовки, відносини між Євросоюзом та Пекіном значно

погіршаться» (URL <https://news.liga.net/ua/politics/news/kitay-prizval-evrosoyuz-prekratit-prizyvny-k-polnoy-pobede-ukrainy?fbclid=IwAR24M4sEOcmxPY-gMvxNa8PedodICbj1EFImJSviddqAd9lc-orK901Kmk>).

За нинішньої міжнародної ситуації особливо значення для України набувають відносини Китаю з Росією. При цьому кожна зі сторін прагне використати ці стосунки для отримання максимальної вигоди в нинішній геополітичній ситуації. Як повідомило «Радіо Свобода», експерти вашингтонського Центру аналізу європейської політики (СЕРА) під час дискусії «Російсько-китайські відносини: партнерство з розрахунку?» висловлювали впевненість, що війна Росії проти України одночасно і зміцнила, і загострила відносини Росії та Китаю. Як вважає Бобо Ло, старший науковий співробітник СЕРА, «війна показала, що інтереси Китаю та Росії не збігаються, і життя саме спростувало заяви про те, що це якийсь новий альянс автократій чи авторитарна вісь. Що особливо впадає у вічі – так це те, що китайсько-російське партнерство – це абсолютно несентиментальні відносини, вони засновані на стратегічному розрахунку, а не на загальних ідеалах чи цінностях».

При цьому складається враження, що поточні (тактичні) інтереси Китаю та Росії значно ближчі між собою, ніж їх довготермінові (стратегічні) інтереси. Зокрема, як наголошують вітчизняні ЗМІ, Китай заявляє про свою «нейтральну» позицію щодо війни Росії проти України, яку він називає «українською кризою». Китайська сторона неодноразово повторювала кліше російської пропаганди про те, що РФ на війну «спровокували» НАТО та США. Також Китай не засуджував війну, яку Росія веде для знищення українського народу. Проте одночасно КНР заявляла про відданість принципу територіальної цілісності та непорушності встановлених кордонів. При цьому китайські офіційні особи регулярно закликають до переговорів та кажуть, що «вони за мир у всьому світі». The New York Times пише, що російські та китайські державні ЗМІ використовують коментарі однієї і тієї ж групи західних «лідерів думок», які стверджують, що у війні Росії проти України винні США. Майже ідентичні також і формулювання у медіа обох країн.

Завдяки економічним зв'язкам із КНР Росія може послаблювати негативний вплив міжнародних санкцій на її економіку та фінансувати війну проти України. Адже Китай не приєднався до міжнародних санкцій, запроваджених проти Росії за її повномасштабну воєнну агресію проти України. При цьому, як вважає Е. Вишник, старший науковий співробітник Східноазіатського інституту Везерхед при Колумбійському університеті, торговельно-економічні відносини Китаю та Росії є незбалансованими. Вона зазначає, що Росія подвоїла свій експорт до Китаю, і тепер майже чверть російської зовнішньої торгівлі припадає на КНР. Китай дуже важливий для РФ як покупець російської нафти, яка більше не йде до Європи. З іншого боку, Китай збільшив обсяги свого імпорту з Росії менш ніж на 10 %. І частка поставок з Росії, як і раніше, становить менше 3 % зовнішньої торгівлі Китаю.

«Отже, Китай набагато важливіший для Росії, ніж навпаки», – підсумовує експерт.

Е. Вишник наголошує, що Китай, як і Європа, взяв курс на те, щоб не бути залежним від Росії. На її думку, «Китай стурбований тим, що став більше залежати від російської сировини. Тому він щойно підписав угоду з Катаром про постачання зрідженого газу на тривалий період. Пекін має добрі відносини з Саудівською Аравією, ведуться переговори з Туркменістаном про четверту нитку газопроводу. Отже, Китай дуже стурбований збереженням диверсифікованості свого економічного портфеля. Адже війна між Росією та Україною дає Пекіну гарний урок: розкладати яйця треба завжди по різних кошиках» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-ukrayina-rosiya-kytau-zakhid/32241890.html>). Але при цьому Китай, за інформацією ЗМІ, отримувал значний додатковий дохід завдяки закупівлі російської нафти зі значною знижкою порівняно з ціною нафти на світовому ринку.

Утім, у середині грудня американська газета «The Wall Street Journal» повідомила, що «лідер Китаю Сі Цзінпін ...доручив уряду налагодити тісніші економічні відносини з Росією, тоді як протягом дев'яти місяців повномасштабного російського вторгнення в Україну займав вичікувальну позицію... Наміри КНР передбачають збільшення китайського імпорту російської нафти, газу і сільськогосподарських товарів, посилення енергетичного партнерства в Арктиці та збільшення китайських інвестицій у російську інфраструктуру, як-то залізниці й порти» (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/14/7152523>).

Водночас розв'язана Росією повномасштабна війна проти України в багатьох країнах стимулювала зростання попиту на доволі широкий спектр промислових товарів не лише військового та подвійного, а й суто цивільного призначення. Нагадаємо, що Китай через його інтеграцію до глобальних ланцюжків виробництва значних обсягів широкого спектру промислових виробів, останніми роками не дарма образно порівнюють зі світовою фабрикою. Тому зростання світового попиту на доволі широкий спектр промислових товарів, зумовлене російською воєнною агресією проти України, об'єктивно вигідне китайській економіці, особливо за умов скасування політики «нульового ковіду» в цій країні. Хоча, на думку згаданого вище старшого наукового співробітника вашингтонського Центру аналізу європейської політики Бобо Ло, «війна показала, що у Китаю та Росії принципово різне ставлення до існуючого світового порядку. Якщо Росія прагне зруйнувати його, то Китай прагне експлуатувати нинішню міжнародну систему. Китай – ревізіоністська держава, він зацікавлений у замовленнях».

Зі свого боку, завдяки економічним відносинам з Китаєм Росія має можливість отримувати товари подвійного призначення для виробництва озброєння, яке спрямовується на війну проти України. Так, The Wall Street Journal наголошує, посилаючись на російські митні документи, що державні оборонні компанії Китаю відправляють навігаційне обладнання, технології постановки перешкод і частини винищувачів російським державним

оборонним компаніям, які перебувають під міжнародними санкціями через воєнну агресію Росії проти України. «Китайські компанії – як державні, так і приватні – є домінуючими експортерами товарів подвійного призначення.

У митних документах є приклади експорту частин для того виду зброї, який використовується російськими військами в Україні. Так, державна оборонна компанія Китаю Poly Technologies 31 серпня 2022 р. відправила навігаційне обладнання для військово-транспортних гелікоптерів М-17 російському державному військово-експортному підприємству АТ «Рособоронекспорт». Раніше того ж місяця китайська компанія з виробництва електроніки Fujian Nanan Baofeng Electronic Co. поставила «Рособоронекспорту» – через узбецьку державну оборонну фірму – телескопічну антену для військової машини RB-531BE, яка використовується для глушіння зв'язку. Китайська державна авіабудівна компанія AVIC International Holding Corp. 24 жовтня відправила АО Kret, дочірній компанії державного оборонного гіганта Rostec, що перебуває під санкціями, запчастини для винищувачів Су-35 на суму 1,2 млн дол.

Інші іноземні урядові постачальники, виявлені в митних даних, включають China Taly Aviation Technologies Corp., відділ закупівель Департаменту обладнання ВПС Китаю. Серед поставок цієї фірми були деталі, надіслані 4 жовтня російському державному виробнику ракет «Алмаз-Антей», який перебуває під санкціями, для використання в мобільному радарі 96L6E. За словами аналітиків, Росія використовує радар для виявлення ворожих реактивних винищувачів, ракет і безпілотників у складі зенітно-ракетної системи С-400, що використовується в Україні. Дані також підтверджують поставки китайських квадрокоптерів DJI до Росії після введення санкцій і експортного контролю. Згідно з митними документами, деякі з цих дронів китайський роздрібний продавець доставляє безпосередньо російським дистриб'юторам, але інші квадрокоптери DJI проходять через Об'єднані Арабські Емірати» (URL: https://biz.censor.net/news/3397885/kytaiy_peredaye_rosiyi_tehnologiyi_dlya_osn_aschennya_armiyi_wsaj).

Також, зазначається у ЗМІ, існує небезпека, що Китай, як країна-посередник, може купувати новітні західні технології, а потім продавати їх Росії. При цьому особливого значення набуває постачання до Росії комп'ютерних чипів, які використовуються у виробництві зброї, а також в електронних схемах, для супутникового геолокування, радіозв'язку, систем спостереження та навігації. За повідомленням економіста Інституту міжнародних фінансів Е. Рибаквої, минулого року Росія значно збільшила імпорт чипів, перевищивши довоєнні обсяги закупівель. Вартість імпорту чипів Росією зростає з 1,8 млрд дол. за січень – вересень 2021 р. до 2,45 млрд дол. за той же період 2022 р. Зазначається, що після запровадження міжнародних санкцій проти РФ Китай втрутився, щоб підтримати доступ країни до чипів. Причому підтримка Китаю та Гонконгу показова як за вартістю постачання, так і за кількістю транзакцій (експорт чипів до Росії).

«Ще до повномасштабного вторгнення Росії в Україну, Китай був важливим постачальником мікросхем та електронних інтегральних схем в Росію. Однак у 2022 р. оскільки деякі російські традиційні постачальники скоротили свої поставки, імпорт із Китаю рекордно виріс. Значення китайського експорту напівпровідників до Росії підскочило із 200 млн дол. у 2021 р. до понад 500 млн дол. у 2022 р.» (URL: <https://forbes.ua/news/rosiya-suttevo-zbilshila-import-chipiv-u-2022-rotsi-naybilshe-mikroskhem-nadkhodilo-z-kitayu-31012023-11404>).

Окремо треба зупинитися на співробітництві Росії та Китаю у сфері міжнародних фінансів. Через блокування в рамках міжнародних санкцій активів Центрального банку Росії, номінованих у доларах США, євро, фунтах стерлінгів та інших вільноконвертованих валютах, Росія вклала в китайський юань власних золотовалютних резервів (ЗВР) на суму еквівалентну 100 млрд дол. Це – приблизно 1/3 всіх золотовалютних резервів Росії, які залишилися незаблокованими міжнародними санкціями. Утім, як зазначається у презентації Центрального банку РФ, підготовленої для наради з урядовцями про подальшу долю резервів і плани наповнити їх «дружніми» валютами, продаж юанів потребує окремої угоди з Китаєм. При цьому ЦБ РФ визнає, що після введення санкцій та заборони на операції з доларами та євро знайти активи для ЗВР непросто. Водночас Росія та Китай здійснюють усе більше фінансових операцій у рублях та юанях, що дає змогу ввести китайську валюту в ширший міжнародний обіг.

Отже, проведений вище аналіз показує, що останнім часом розвиток китайсько-російських економічних відносин усе більше нагадує стосунки, які історично склалися між метрополією (Китай) та колонією (Росія).

Стосовно ж китайсько-російських політичних відносин, то принаймні у коротко- та середньостроковому плані, інтереси цих двох країн доволі близькі. На вищому державному рівні Китай останнім часом регулярно демонструє схильність до підтримання тісних зв'язків з Росією. Це не лише регулярне спілкування очільників двох держав Сі Цзіньпіна та В. Путіна, а й прийом у Пекіні лідером Китаю в грудні минулого року колишнього президента РФ, заступника голови Ради національної безпеки і лідера путінської партії «Єдина Росія» Д. Медведєва, добре відомого своїми неодноразовими публічними антиукраїнськими виступами.

Напередодні лідер Китаю Сі Цзіньпін під час візиту канцлера Німеччини О. Шольца (Olaf Scholz) до Пекіна в листопаді 2022 р. запевнив, що КНР виступає проти використання ядерної зброї в Україні.

«Світова спільнота має подбати про неможливість застосування ядерної зброї та ведення ядерних воєн у Євразії. Ядерної кризи у Євразії треба уникнути. Сторони конфлікту мають проявити розсудливість, стриманість та створити умови для відновлення переговорів. Світова спільнота має докласти всіх зусиль, щоби сприяти мирному врегулюванню війни в Україні. При цьому застосування чи загроза застосування ядерної зброї мають бути відкинуті», – цитує слова Сі міністерство закордонних справ КНР (URL: <https://www.mfa.gov.cn/zh/ce/ce202211/20221116/2022111609092601.htm>).

<https://www.dw.com/uk/kitaj-zasterig-vid-zastosuvanna-adernoi-zbroi-v-ukraini/a-63656320>). Утім, як зазначає Deutsche Welle, «цей мінімальний консенсус між цивілізованими країнами жодним чином не означає віддалення від Москви, що й були покликані підтвердити» спільні російсько-китайські військові маневри у Східнокитайському морі в грудні 2022 р.

На думку А. Герлаха, старшого наукового співробітника Ради Карнегі з питань етики в міжнародних відносинах і наукового співробітника Інтернет-інституту Оксфордського університету, «Москва і Пекін ще більше зблизилися після початку агресивної війни Росії проти України. Правителі Володимир Путін і Сі Цзіньпін розглядають співпрацю своїх країн як найтіснішу з усіх можливих... Росія рухається в тому ж напрямі, що й Китай, адже спільним ворогом двох правителів, Путіна та Сі, є Сполучені Штати Америки. Але за ниточки тут усе ж таки смикає Китай... У будь-якому випадку, світові не варто очікувати нічого доброго від поглиблення співпраці між Китаєм і Росією в і без того напруженій атмосфері в західній частині Тихого океану... Мета Сі і Путіна – виснажити вільний світ» (URL: <https://www.dw.com/uk/komentar-si-czinpin-i-volodimir-putin-razom-proti-ssa/a-64175899>). Як бачимо, перебіг російсько-української війни й пов'язаних з нею міжнародних подій свідчить, що наведені аргументи не безпідставні.

Відносини Китай – Україна

У якісно нових умовах тепер перебувають і китайсько-українські відносини. Нині їх характер визначається саме політичною складовою. Адже й до повномасштабного воєнного вторгнення Росії в Україну провідні економічні інтереси Китаю в Україні, як свідчить історія з китайськими інвестиціями в один із флагманів вітчизняної авіаційної промисловості «Мотор Січ» стосувалися, насамперед, отримання певних технологій (Див. «Україна: факти, події, коментарі». 2021. № № 2, 3).

Для України ж, до початку повномасштабного воєнного вторгнення Росії, Китай був надзвичайно важливим міжнародним партнером, на якого припадала дуже велика частка української зовнішньої торгівлі. І хоча у 2022 р. українсько-китайська торгівля має мільярдні обороти, її значення для інтересів України поступається політичній складовій українсько-китайських відносин. А у цих відносинах ключовим є ставлення Китаю до повномасштабного воєнного вторгнення Росії в Україну.

Зокрема, оглядачі Deutsche Welle зазначають, що «протягом років Китай підтримує “стратегічне партнерство” з Україною. Однак через розширення зв'язків Пекіна й Москви на тлі війни Росії проти України, Київ засумнівався в майбутньому цього партнерства. Дедалі тісніші відносини Китаю з Росією усе більше ставлять під сумнів стратегічне партнерство Києва з Пекіном. Так, заступник міністра закордонних справ України А. Мельник під час панельної дискусії з питань зовнішньої політики, що відбувалася в січні у Києві, назвав позицію Китаю «все менш і менш прийнятною». На його думку, «позиція

Китаю щодо війни Росії проти України «більше не може вважатися “нейтральною”, як про те заявляє Пекін» (URL: <https://www.dw.com/uk/ci-pereglane-ukraina-vidnosini-z-kitaem-cerez-jogo-zblizenna-z-rosieiu/a-64657473>).

Раніше А. Мельник заявляв, що нинішню позицію Китаю щодо війни Росії проти України назвати нейтралітетом, напевно, не можна. При цьому він згадував позицію КНР у Раді Безпеки ООН під час голосування 30 вересня 2022 р. за резолюцію про територіальну цілісність і суверенітет України. «Резолюція Радбезу ООН, ініційована США та Албанією, мала засудити організацію країною-агресором РФ фейкових “референдумів” на тимчасово захоплених територіях України та наголосити, що вони не мають юридичної сили, а також закликати РФ негайно і повністю вивести всі свої війська з території України в її міжнародно визнаних кордонах». Тоді «Росія єдина голосувала проти, а Китай, Габон, Індія та Бразилія утрималися. Десять країн, серед яких США і Велика Британія, проголосували за» (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/rada-bezpeki-oon-ne-uhvalila-rezolyuciyu-shchodo-ukrajini-30-veresnya-ostanni-novini-50273757.html>).

Утім, незадовго до цього голосування у Раді Безпеки ООН очільник МЗС України Д. Кулеба зустрівся з державним радником, міністром закордонних справ Китаю Ваном Ї, щоб обговорити відносини між Україною та Китаєм. За словами Д. Кулеби, Ван Ї підтвердив повагу Китаю до суверенітету та територіальної цілісності України. Причому китайський міністр назвав неприйнятним застосування сили як засобу врегулювання розбіжностей (URL: https://censor.net/ua/news/3369151/kytai_pidtrymuje_tsilisnist_i_suverenitet_ukrayiny_kuleba).

Також не треба забувати, що в листопаді 2022 р. китайська делегація в ООН відмовилася підтримувати проєкт резолюції Генеральної Асамблеї ООН, що передбачає компенсацію Україні збитків, завданих російською війною. Позицію своєї держави з цього питання представник КНР пояснив так: «Для збереження довіри до Генеральної Асамблеї, з метою захисту духу багатостороннього співробітництва та солідарності, на підтримку верховенства права і правосуддя Китай проголосує проти проєкту резолюції».

Розуміючи, мабуть, слабкість своєї аргументації як дійсно миротворчої на тлі продовження Росією війни проти України, китайська дипломатія вдається до різних інформаційно-психологічних прийомів для поліпшення міжнародного іміджу країни. Наприклад, наприкінці минулого року посол КНР у Європейському Союзі в інтерв'ю газеті «South China Morning Post» зазначив, що «і Росія, і Україна є хорошими друзями, тому ми не хочемо вибирати між друзями. Це відправна точка нашої позиції». При цьому він назвав війну Росії проти України так званою спецоперацією, оскільки «саме так це назвали росіяни» (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3640076-posol-kitau-v-es-mi-ne-hocemo-vibirati-miz-druzami-akimi-e-rosia-j-ukraina.html>). Але, як зазначалось вище, вже на початку лютого цього року він заявив, що Китай «дуже стурбований можливою ескалацією конфлікту» і

наголосив, що у Пекіні не вірять, що передача зброї Україні ефективно розв'яже проблему вторгнення Росії.

Британська Financial Times на початку січня 2023 р. повідомляла, що «представники Китаю в приватних розмовах висловлюють недовіру російському диктатору Володимиру Путіну і намагаються налагодити відносини із Заходом. ... Пекін неpubлічно намагається переконати європейських колег, що готовий використати свої відносини з Москвою, щоб утримати Путіна від використання ядерної зброї, а також позиціонує себе як потенційного “миротворця” і висловлює готовність допомогти з повоєнним відновленням України», зазначає видання (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/kitayskiy-chinovnik-nazvav-putina-bozhevilnim-ft-ostanni-novini-50296697.html>).

Утім, такі заяви робляться не публічно, на умовах анонімності й до того ж суперечать фактичній політиці Китаю щодо російської воєнної агресії в Україні. Саме тому їх доцільніше віднести до дипломатичних прийомів для поліпшення міжнародного іміджу Китаю, а не до його реальної зовнішньої політики.

До цього варто додати, що в міжнародному інформаційному просторі офіційний Китай поширює наративи, які змістовно та за характером їх подачі часто близькі до російської пропаганди. Про це, наприклад, свідчать матеріали Китайської глобальної телевізійної мережі (CGTN). Як зазначено на її офіційному сайті, вона була створена 31 грудня 2016 р. і є міжнародною медіаорганізацією, «мета якої надавати глобальній аудиторії точну та своєчасну інформацію, а також різноманітні аудіовізуальні послуги, сприяючи спілкуванню та взаєморозумінню між Китаєм та світом, розширюючи культурний обмін, взаємодовіру та співпрацю між Китаєм та іншими країнами. Штаб-квартира CGTN знаходиться в Пекіні, у компанії є три зарубіжні виробничі центри – у Найробі, Вашингтоні та Лондоні». Матеріали CGTN поширюються англійською, французькою, іспанською, арабською і російською мовами.

Зокрема, в інформаційних матеріалах Китайської глобальної телевізійної мережі щодо війни Росії проти України кількісно значно переважають повідомлення російської сторони. А сама війна Росії проти України характеризується як українсько-російський конфлікт, причому навіть у тих випадках коли подаються висловлювання українських офіційних осіб. Привертає увагу й те, що назва цього конфлікту подається з порушенням порядку літер у російському алфавіті, що змушує сумніватись у неупередженому ставленні керівництва цієї медіаорганізації до війни Росії проти України. Також у матеріалах Китайської глобальної телевізійної мережі наполегливо та у виконанні різних авторів поширюється теза про те, що надання озброєнь Україні веде лише до затягування українсько-російського конфлікту. При цьому про сам факт вторгнення російських військ на територію суверенної держави, що є грубим порушенням Статуту ООН, не згадується (URL: https://russian.cgtn.com/about_us).

Утім, у програмі «Діалог» Китайської глобальної телевізійної мережі в передачі «НАТО продовжує повзучу експансію на Схід» стверджувалося, що НАТО просувається не лише до кордонів Росії, а й далі – до Азіатсько-Тихоокеанського регіону. У передачі наголошувалося, що мета експансії НАТО – стримування Китаю. А про те, які виклики несе така практика ведучому цієї програми пояснював російський журналіст. Представників інших держав у передачі не було (URL: <https://russian.cgtn.com/t/VfJIA-CAA-EA/FAaCIA/index.html>).

До річниці розв'язання Росією повномасштабної війни проти України Міністерство закордонних справ Китаю опублікувало документ «Позиція КНР щодо політичного врегулювання української кризи», складений з 12 пунктів (URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202302/t20230224_11030713.htm), виконання яких, за словами китайської сторони, має привести до встановлення миру в Україні. Раніше китайські високопосадовці анонсували його як мирний план Китаю.

Але знайомство з цим документом змушує ставити під сумнів його визначення як плану якихось конкретних дій із припинення війни Росії проти України. Насамперед, офіційна позиція Китаю щодо повномасштабної війни Росії проти України як «української кризи» співпадає з таким самим тлумаченням цієї ж війни з боку влади Росії. У цьому документі Міністерства закордонних справ Китаю російську воєнну агресію проти України визначають виключно як «українську кризу», тобто не розрізняють агресора та його жертву. Самі ж 12 пунктів цього документа викладено в дуже обтічній, не конкретній формі, що відкриває шлях до їхнього дуже широкого, можливо, навіть протилежного тлумачення. Наприклад, в документі МЗС КНР пункт: «1. Повага до суверенітету всіх країн. Загальновизнане міжнародне право, включно з цілями та принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй, має суворо дотримуватися. Необхідно ефективно підтримувати суверенітет, незалежність і територіальну цілісність усіх країн. Усі країни, великі чи малі, сильні чи слабкі, багаті чи бідні, є рівноправними членами міжнародного співтовариства. Усі сторони повинні спільно підтримувати основні норми, що регулюють міжнародні відносини, і захищати міжнародну чесність і справедливість. Слід заохочувати рівне та однакове застосування міжнародного права, а подвійні стандарти слід відкидати».

Водночас добре відомі російські великодержавні наративи, які, до речі, в останньому своєму зверненні до Федеральних зборів Росії повторив В. Путін про те, що Україна є чийось проектом, у тому числі й створеним за кордоном. Це якраз і дає підстави росіянам говорити (як і МЗС КНР, до речі) саме про «українську кризу». Наприклад, у контексті «української кризи» можна обґрунтовувати легітимність зміни кордонів та анексії території України. Прикметно, що у так званому мирному плані Китаю не зазначено які саме державні кордони України Китай визнає.

Також стверджуючи, що «Діалог і переговори є єдиним життєздатним розв'язанням української кризи. Слід заохочувати та підтримувати всі зусилля, спрямовані на мирне врегулювання кризи», Китай нічого конкретно не заявляє про анексію Росією частини території України. Адже Росія офіційно підкреслює, що в переговорах Україна повинна враховувати так звані нові реалії і не визнає державні кордони України 1991 р.

Прикметно, що в опублікованому документі «Позиція КНР щодо політичного врегулювання української кризи» Китай чітко артикулює свої економічні інтереси: «11. Підтримання стабільності промислових ланцюгів і ланцюгів поставок. Усі сторони повинні щиро підтримувати існуючу світову економічну систему та протистояти використанню світової економіки як інструменту чи зброї в політичних цілях. Необхідні спільні зусилля, щоб пом'якшити наслідки кризи та запобігти її зриву міжнародної співпраці в енергетиці, фінансах, торгівлі продовольством і транспортуванні та підірвати відновлення світової економіки». Адже саме «підтримання стабільності промислових ланцюгів і ланцюгів поставок» у світовій економіці вкрай необхідне для відновлення китайської економіки після пандемії COVID-19.

Загалом реалізація запропонованого МЗС КНР документа «Позиція КНР щодо політичного врегулювання української кризи» більше відповідає інтересам Росії, ніж України. Показово, що Китай утримався при голосуванні за резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Принципи Статуту ООН, що лежать в основі всеосяжного, справедливого і тривалого миру в Україні».

Так само звертає на себе увагу той факт, що міжнародні партнери України доволі прохолодно відреагували на «мирний» план врегулювання війни РФ проти України від Китаю. Глава Європейської комісії У. фон дер Ляєн заявила, що пропозиції Китаю варто розглядати лише на певному фоні його дій. «І це той фон, на якому Китай прийняв сторону, підписавши, наприклад, угоду про необмежену дружбу прямо перед тим, як почалося вторгнення Росії в Україну», – підкреслила вона. І наголосила, що Європейський Союз розгляне документ КНР саме в такому контексті. Радник президента США (URL: <https://file.liga.net/persons/bayden-dzhozef>) з питань національної безпеки Д. Салліван в інтерв'ю каналу «CNN» зазначив, що США уважно стежать за роллю Китаю у війні Росії проти України. На його думку, «КНР може зупинитися на першому пункті свого плану, де сказано про повагу до суверенітету всіх націй».

Таким чином, політика Китаю стосовно війни Росії проти України є радше проросійською, ніж реально миротворчою. При цьому, на думку вже згаданого вище А. Герлаха – старшого наукового співробітника Ради Карнегі з питань міжнародних відносин і наукового співробітника Оксфордського університету – Китай і Росія завдяки цій війні мають «спільну мету – виснажити вільний світ», тобто Захід. Однак проведений вище аналіз дає вагомий підстави для корекції цього висновку.

Отже, проведений аналіз свідчить, що збереження нинішнього рівня інтенсивності повномасштабної війни Росії проти України (без застосування

ядерної зброї) прямо й опосередковано гарантує великі додаткові надходження до китайської економіки як від збільшення обсягів експорту товарів, так і від дешевого імпорту деяких товарів, зокрема російських енергоносіїв та інших сировинних товарів. Також де-факто підвищується міжнародний статус китайського юаня завдяки розширенню масштабів фінансових операцій в юанях та фактичній його підтримці з боку російської економіки. Загалом економічна залежність Росії від Китаю у такий спосіб зростає.

Водночас варто зазначити, що на прикладі російсько-української війни керівництво Китаю отримує практичний досвід, якого не дадуть жодні військові навчання. Такий досвід для КНР дуже важливий з огляду її претензій на Тайвань. І все це – за рахунок інших держав. До того ж через повномасштабну війну в Україні стратегічні позиції Росії у відносинах з Китаєм слабшають. Одночасно, як стверджують деякі аналітики, Китай побоюється, що «якщо до влади в Росії прийде лідер, який не захоче класти всі російські яйця в один кошик Китаю і не захоче викинути на вітер 300 років відносин з Європою, зосереджуючись лише на Азії, то дуже важко собі уявити, що станеться з російсько-китайськими відносинами. Ось чому, з погляду Китаю, Росія не повинна програти цю війну» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-ukrayina-rosiya-kytay-zakhid/32241890.html>). Також, використовуючи пацифістську риторику, Китай прагне представити себе як миротворця та зміцнити свої міжнародні позиції у відносинах з країнами, що розвиваються. У такий спосіб Китай прагне зміцнити свої міжнародні позиції (*При підготовці цієї праці було використано інформацію з таких джерел: Голос Америки (<https://ukrainian.voanews.com>). – 2022. – 17.12; 2023. – 3.02; Економічна правда (<https://www.epravda.com.ua>). – 2023. – 8.02; Європейська правда (<https://www.eurointegration.com.ua>). – 2022. – 5, 14.12; 2023. – 24.01; 4.02; Інтерфакс-Україна (<http://interfax.com.ua>). – 2023. – 31.01; 5.02; Китайская глобальная телевизионная сеть (<https://russian.cgtn.com>). – 2022. – 1.08; 7.12; 2023. – 19.01; 1, 4.02; Liga.net (<https://www.liga.net>). – 2022. – 19.09; 12, 16, 17.10; 7.11; 2023. – 3, 4, 7–9, 24.02; Міністерство закордонних справ Китайської Народної Республіки. «Позиція КНР щодо політичного врегулювання української кризи» (https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202302/t2023022411030713.html); Мир в 2020. Спецпроект журналу «Новое время страны». – 2019; Світ попереду 2023. Спецпроект журналу «Новий час країни». – 2022; НВ (<http://nv.ua>). – 2022. – 30.09; 30.12; 2023. – 10, 19, 28.01; РБК Україна (<https://rbc.ua>). – 2022. – 24.11; 5, 8.02; Радіо Свобода (<https://www.radiosvoboda.org>). – 2023. – 27.01; Українська правда (<https://www.pravda.com.ua>). – 2023. – 5.02; Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua>). – 2022. – 14.11; 23.12; УНІАН (<https://www.unian.ua>). – 2022. – 4.09; Цензор.net (<https://censor.net.ua>). – 2022. – 23.09; 14.11; 7, 21.12; 2023. – 10, 28.01; 3, 5.02; ВВС Україна*

(<http://www.bbc.com>). – 2022. – 27.11; 2023. – 22.01; 3.02; *Deutsche Welle* (<http://dw.com>). – 2022. – 25.07; 4.11; 10.02; *LB.UA* (<http://lb.ua>). – 2022. – 11.04; *Forbes Україна* (<https://forbes.ua>). – 2023. – 27, 31.01).

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Під головуванням президента НАН України академіка НАН України А. Загороднього 22 лютого 2023 р. відбулося чергове засідання Президії НАН України.

На початку зібрання президент НАН України академік А. Загородній передав державну нагороду – орден князя Ярослава Мудрого V ступеня, присуджений Указом Президента України № 27 від 22 січня 2022 року «Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня Соборності України», дружині видатного письменника і літературознавця, Героя України, радника Президії Національної академії наук України академіка НАН України І. Дзюби (26.07.1931–22.02.2022) М. Дзюбі.

Далі було заслухано дві доповіді.

З доповіддю «*Проблеми та технології термічної переробки палив в енергетичних установках електричних станцій*» виступила директор Інституту теплоенергетичних технологій НАН України доктор технічних наук Н. Дунаєвська.

Вона проінформувала про роль інституту в розв'язанні актуальних і стратегічно важливих науково-технічних проблем щодо забезпечення безперебійної роботи теплових електростанцій із використанням широкого спектра непроектних палив.

Зокрема, в інституті виконано значний обсяг досліджень у галузі термічної конверсії твердих палив, що здобули міжнародне визнання. Науковці інституту визначили закономірності піролізу вугільних частинок під час швидкісного нагріву, кінетику їх газовиділення та розподілу енергії активації, що дало змогу розробити методику розрахунку динаміки піролізу вугільних частинок за швидкісного нагріву. Досліджено закономірності та кінетичні характеристики процесів горіння частинок коксового залишку вугілля різного ступеня метаморфізму, зокрема вплив зольності на швидкість горіння та досяжний ступінь вигорання вуглецю, закономірності горіння сумішей двох вугіль та вугілля і біомаси. Завдяки цьому виявлено ефект взаємного впливу і розроблено методи розрахунку швидкості спільного горіння сумішей двох твердих палив.

Фахівці інституту підготували рекомендації для підвищення безпеки експлуатації пилосистем за рахунок регулювання якості вугілля, тонкості розмелу і вмісту залишкової вологи вугільного пилу. Також науковці визначили та обґрунтували кількісні критерії однорідності паливних сумішей

і розробили методи їх контролювання, що допомогло встановити основні вимоги до однорідності паливних сумішей щодо зольності та виходу летких речовин.

За останні роки в Інституті теплоенергетичних технологій НАН України підготовлено та впроваджено низку технічних рішень, критично важливих для теплової енергетики України. Ідеться про спалювання імпортованих палив з непроєктованими характеристиками, вугільних сумішей, переведення антрацитових котлоагрегатів на спалювання газового вугілля за умов максимального використання наявного обладнання.

Внаслідок цих робіт вітчизняним та імпортованим газовим вугіллям заміщено понад 15 млн т антрациту, економія природного газу на підсвічування становила майже 500 млн м³, а економічний ефект від скорочення витрат на реконструкцію, зменшення недопалу, витрат газу та власні потреби перевищив 2,3 млрд грн.

Доповідач поінформувала присутніх, що від початку повномасштабної агресії Росії інститут здійснював на вітчизняних електростанціях науковий супровід технологій спалювання, орієнтованих на використання імпортованого вугілля з Південно-Африканської Республіки, Австралії, Колумбії, Польщі та Казахстану з непроєктованими характеристиками, забезпечивши при цьому безаварійну роботу енергоблоків. Інститут проводив роботи з переведення антрацитових котлів на газове вугілля, обґрунтував та запропонував варіанти роботи пошкоджених ТЕС і ТЕЦ. Все це значною мірою сприяло збереженню критичної інфраструктури тепло- та енергозабезпечення.

В обговоренні доповіді виступив член Дирекції Публічного акціонерного товариства (ПАТ) «Центренерго» С. Колесніков. Він проінформував про давню плідну співпрацю товариства з інститутом та позитивні результати застосувань теоретичних і практичних рекомендацій фахівців наукової установи задля вирішення різних питань експлуатації ТЕС.

Директор технічного департаменту Товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) «Теплоенергетична бізнес група» І. Бабенко також дав високу оцінку розробкам інституту та ознайомив присутніх із конкретними прикладами їхніх застосувань задля підвищення ефективності роботи ТЕЦ.

Директор Інституту газу НАН України доктор технічних наук Г. Жук, крім іншого, наголосив на вагомості внеску інституту в забезпечення безперебійної роботи теплової енергетики нашої держави у військовий час.

До дискусії також долучилися директор Інституту економіко-правових досліджень ім. В. К. Макутова НАН України член-кореспондент НАН України В. Устименко, почесний директор Інституту економіки промисловості НАН України академік НАН України О. Амоша, віцепрезидент Українського національного комітету IСIGRE О. Зенюк, завідувач лабораторії паливних проблем енергетики Інституту теплоенергетичних технологій НАН України доктор технічних наук М. Чернявський, які наголосили на високій науковій та

практичній значимості виконуваних в Інституті теплоенергетичних технологій НАН України досліджень та їх важливу роль у забезпеченні енергетичної безпеки і незалежності України.

Далі з доповіддю «Перспективи зниження вмісту платинових металів у каталізаторах гідрування органічних сполук» виступив заступник директора Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського доктор хімічних наук С. Колотілов.

Він повідомив про вагомі результати фундаментальних і прикладних досліджень одержаних фахівцями Інституту протягом останніх років. Вони спрямовані, зокрема, на створення нових функціональних матеріалів, таких як каталізатори гідрування органічних сполук, що мають зменшений вміст платинових металів порівняно з відомими аналогами або які не містять платинових металів взагалі, а також на розроблення процесів одержання насичених органічних сполук – складових діючих речовин для фармацевтичних і агрохімічних препаратів. Такі роботи є особливо актуальними в умовах різкого зростання ціни на платину та паладій, що широко використовуються для створення каталізаторів гідрування органічних сполук у тонкому і малотоннажному хімічному виробництві, а також підвищення вимог до мінімального вмісту залишкової кількості платинових металів у продуктах органічного синтезу.

Доповідач зазначив, що співробітники інституту мають великий досвід створення і дослідження фізичних та фізико-хімічних властивостей композитів нанорозмірного кобальту, нікелю, вуглецевих частинок, нанорозмірного паладію, а також процесів рідиннофазного каталітичного гідрування гетероциклічних сполук та амінування ароматичних альдегідів воднем.

Досягнуті результати допомогли розв'язати чимало важливих наукових проблем у галузі створення каталітично активних систем із нульовим або зниженим вмістом паладію. Завдяки цим роботам пріоритетна роль Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України в розвитку досліджень у сфері нових функціональних матеріалів, хімії пористих речовин та каталізу визнана багатьма науковцями світу.

В обговоренні доповіді директор Інституту органічної хімії НАН України член-кореспондент НАН України М. Вовк зазначив важливість отриманих результатів для розвитку малотоннажної хімії в Україні, фармацевтичної та інших галузей.

Директор Інституту високих технологій Київського національного університету ім. Т. Шевченка доктор хімічних наук І. Комаров вказав на оригінальність досліджень, чітку практичну направленість результатів та перспективність їхнього застосування. Він також повідомив про співпрацю університету з науковою установою у цьому напрямі.

У своєму виступі директор ТОВ «НВП «СНАМІН»» О. Чекотило наголосив, що отримані результати мають дуже важливе значення, адже впровадження нових каталізаторів дає змогу досягнути істотного здешевлення

процесів гідрування. Він зауважив, що сьогодні розробки науковців ефективно використовуються в роботі підприємства.

Завідувач відділом масштабування органічних процесів ТОВ «НВП «УКРОРГСИНТЕЗ»» Ю. Дмитрів акцентував на тому, що розроблені науковцями каталізатори успішно пройшли випробування на їхньому підприємстві.

У дискусії також взяли участь директор Інституту хімії поверхні ім. О. О. Чуйка академік НАН України М. Картель і віцепрезидент НАН України академік НАН України В. Кошечко, які дали високу оцінку представлених результатів досліджень та висловили свою підтримку щодо їх продовження.

Обидві доповіді викликали велике зацікавлення та жваве обговорення серед учасників.

Наостанок було розглянуто декілька кадрових та поточних питань.

Зокрема, заслухано інформацію віцепрезидента НАН України академіка В. Богданова про відзначення працівників наукових установ, організацій і підприємств НАН України з метою вшанування їх особистої мужності і патріотизму в захисті суверенітету, незалежності і територіальної цілісності України під час повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, особистого внеску в науково-організаційне і господарсько-технічне забезпечення життєдіяльності установ академії, благодійну і волонтерську діяльність.

Академік В. Богданов також ознайомив учасників засідання з інформацією про стан виконання Плану заходів з реалізації Концепції розвитку Національної академії наук України на 2021–2025 роки. Він зазначив, що, незважаючи на складні умови, викликані російською воєнною агресією, План заходів реалізується за багатьма напрямками Концепції (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 24.02*).

Президент та віцепрезиденти НАН України взяли участь у засіданні Національної ради України з питань розвитку науки і технологій

Президент НАН України академік НАН України А. Загородній та віцепрезиденти НАН України академік НАН України В. Богданов і член-кореспондент НАН України О. Рафальський взяли участь у засіданні Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

Засідання відбулося 23 лютого в онлайн-режимі.

На засіданні було розглянуто такі питання: про функціонування сфери наукової та науково-технічної діяльності України в умовах воєнного стану та План відновлення освіти і науки; про результати роботи Національного фонду досліджень України та персональний склад Наукової ради Національного фонду досліджень України; про результати реформування Національної та національних галузевих академій наук України у 2021–2022 рр.

Доповідь «Про роботу НАН України під час воєнних дій та результати її реформування в 2021–2022 роках» виголосив академік А. Загородній.

Доповідь та її презентація, у тому числі результати виконання Плану заходів із реформування НАН України, що був представлений академією на засіданні Національної ради в 2021 р., були схвально сприйняті учасниками засідання.

Було також розглянуто та ухвалено проєкт Протоколу № 5 засідання Національної ради України з питань розвитку науки і технологій (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 24.02.*)

Інтерв'ю президента Національної академії наук України академіка НАН України А. Загороднього журналу «Вісник НАН України» (№ 1, 2023)

Президент Національної академії наук України академік НАН України А. Загородній в інтерв'ю журналу «Вісник НАН України» повідомив про таке: як війна вплинула на діяльність академії та її науковців; про людські втрати та матеріальні збитки, яких зазнала НАН України за рік з початку повномасштабного російського вторгнення в Україну; над чим працювали українські вчені протягом цього важкого року та які цікаві й перспективні наукові результати отримали; як вчені своїми розробками допомагають Збройним Силам України.

Очільник НАН України також звернув увагу на вплив війни на міжнародну діяльність академії, наскільки вдалося втілити в життя заходи з реалізації Концепції розвитку Національної академії наук України на 2021–2025 роки та які завдання Академія ставить перед собою на найближче майбутнє.

Зокрема, А. Загородній зауважив, що найважчим періодом були, напевно, перші дні війни. Деякі наші установи опинилися в зоні бойових дій, окремі – потрапили під російську окупацію. Частина працівників академії були змушені евакуюватися в пошуках безпечного місця за кордон або в інші регіони України. «Важливо було забезпечити діяльність наших інститутів, їх охорону, організацію режиму роботи працівників, нарахування заробітної плати, збереження всіх документів. Вважаю, ми з цим гідно впоралися. Академія працювала і зберігала свою життєздатність. Регулярно відбувалися засідання Президії. Ми обговорювали насамперед дослідження, результати яких сприятимуть підвищенню обороноздатності країни, мінімізації наслідків воєнних дій. Велику увагу приділяли розвінчанню міфів та дезінформації, породжуваних пропагандою агресора. Активно провадили наукову дипломатію, широко інформували світову наукову громадськість про жахливі наслідки російського вторгнення. До міжнародних і закордонних наукових організацій направлено численні звернення щодо засудження російської збройної агресії, заклики зупинити розв'язану проти України війну та припинити будь-яке наукове співробітництво з установами і науковими працівниками країни-агресора, як це одразу зробила Національна академія

наук України. Разом з тим науковці академії продовжили виконувати як фундаментальні дослідження з пріоритетних напрямів світової науки, так і дослідження для підвищення обороноздатності та безпеки країни, відновлення зруйнованої економіки в повоєнний час. Ще рік тому ми й уявити не могли, як у таких умовах можна працювати», – підкреслив А. Загородній.

Повідомляючи читачам про втрати НАНУ через відкриту збройну агресію РФ, президент НАНУ заявив, що найбільше постраждали наукові установи на Харківщині. Зокрема, НТК «Інститут монокристалів», Інститут радіофізики та електроніки ім. О. Я. Усикова, Фізико-технічний інститут низьких температур ім. Б. І. Веркіна і особливо Харківський фізико-технічний інститут, який із перших днів війни опинився в зоні активних бойових дій і зазнав неймовірних руйнувань. Постраждали всі будівлі на території інституту, низка фізичних установок у них, гуртожитки, де жили співробітники. Ракетні удари було завдано і по будівлі ядерної підкритичної установки «Джерело нейтронів». Основне устаткування установки не постраждало, проте обладнання, розміщене зовні, отримало значні пошкодження. На тимчасово окупованій території розграбовано і зруйновано Радіоастрономічну обсерваторію ім. С. Я. Брауде з радіотелескопами УТР-2 і ГУРТ та низькочастотну обсерваторію. Знищено обладнання і зруйновано лабораторії Інституту проблем безпеки атомних електростанцій, що здійснює науковий супровід та контроль стану об'єкта «Укриття» в Чорнобилі. Від російської навали постраждала геомагнітна обсерваторія «Київ» Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України в смт Димер на Київщині. Значних руйнувань загарбники завдали будівлям Інституту імпульсних процесів і технологій у Миколаєві та Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля в Києві. Від ракетних атак на столицю постраждали Національний науково-природничий музей, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, Інститут археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди, Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного, Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена, а також будівлі Президії академії та Великого конференц-залу. Наразі повністю знищено або пошкоджено близько 220 об'єктів майнового комплексу. За попередніми підрахунками, завдано збитків на понад пів мільярда гривень. І це лише балансова вартість, а відновлення цих об'єктів потребуватиме набагато більше коштів. Вартість втраченого наукового обладнання становить понад 200 млн грн. Крім того, декілька наших установ досі перебувають на окупованих територіях. Це Луганський природний заповідник, Чорноморський біосферний заповідник, частково Український степовий природний заповідник (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 16.02).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Онкологія в Україні: на шляху до якості та досконалості

Нещодавно на спеціалізованому медичному порталі «Health-ua.com» було опубліковано статтю «Онкологія в Україні: на шляху до якості та досконалості» (автори: радник при дирекції Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України академік НАН України, доктор медичних наук, професор В. Чехун, завідувач відділу моніторингу пухлинного процесу та дизайну терапії цього інституту член-кореспондент Національної академії медичних наук (НАМН) України, доктор медичних наук, професор Ю. Думанський і директор цього ж інституту доктор біологічних наук, професор Л. Бучанська), у якій піднято важливе для суспільства питання щодо доцільності реформування онкологічної служби в Україні.

Автори статті зазначають, що онкологія є тією галуззю медицини, що особливо впливає на показники тривалості та якості життя людини. Нині в умовах воєнної агресії проти України та проблем в економічній сфері започаткована реформа медичної галузі вимагає особливої уваги. Відчувається гостра потреба в аналізі, оцінці якості та вдосконаленні лікування онкологічних захворювань. Учені впевнені, що стратегія розвитку онкології в Україні повинна бути невід'ємною складовою комплексної національної стратегії реформування системи охорони здоров'я. Глибока експертна оцінка має виявити наявні проблемні ланки в структурі й організації діяльності онкологічної служби та визначити пріоритети, що дають змогу знижувати ризики розвитку злоякісних процесів, у випадку прояву хвороби – забезпечити якість і тривалість життя онкологічним пацієнтам.

В Україні злоякісні новоутворення разом із захворюваннями серцево-судинної системи визначають рівень здоров'я популяції, оскільки спричиняють 13,4 % всіх випадків смерті та 25,0 % інвалідизації населення. У зв'язку зі смертністю від раку населення країни щорічно втрачає понад 270 тис. людино-років життя в працездатному віці.

Основна проблема протиракової боротьби на сьогодні – це низький рівень ранньої діагностики пухлинних захворювань, що, з одного боку, зумовлює підвищення вартості лікування, а з іншого – не дає змоги провести радикальне лікування та забезпечити стійке одужання хворого. Так, в Україні частка пацієнтів, які не прожили одного року з моменту встановлення діагнозу, сьогодні становить більше 27 % (у Європейському Союзі – 16 %). Аналогічна тенденція спостерігається і щодо 5-річної виживаності хворих: в Україні цей показник становить близько 41,4 %, у ЄС – 59,3 %. Пов'язано це з тим, що на ранніх стадіях онкологічне захворювання виявляється лише у 47,4 % пацієнтів, які вперше звернулися до лікаря. На жаль, 20,5 % осіб мають уже IV стадію захворювання.

Наслідки онкологічних захворювань виходять далеко за межі медичної проблеми і негативно впливають на соціальний та економічний розвиток

країни. Економічні втрати держави від раку спричинені витратами на використання високовартісних сучасних методів протипухлинної терапії, компенсацію втрат через часткову або повну непрацездатність.

Незважаючи на розробки стратегічних програм підвищення ефективності надання онкологічної допомоги, збільшення фінансування системи охорони здоров'я загалом та онкології зокрема, смертність, як і захворюваність, продовжувала зростати і складає 388,2 на 100 тисяч населення. При цьому кількість населення України значно зменшилася та на 01.01.2020 р. становила 41 902 400 осіб, в Україні проживало 1 040 137 пацієнтів з онкологічними хворобами.

За даними Національного канцер-реєстру України, через рік після проведеного лікування в країні втрачаються з-під нагляду 35,3 % всіх пролікованих хворих, через три роки – уже 54,5 %, а через п'ять – 60,9 %.

Створена в країні мережа діагностичних центрів особливо не вплинула на покращення ранньої діагностики онкологічної патології. Аналіз причин низького рівня діагностики раку показав, що він залежить не лише від низької оснащеності лікувальних закладів діагностичним і лікувальним обладнанням та апаратурою, а й від низького рівня онкологічної настороженості лікарів загальної мережі. На жаль, значно знизився рівень і порушена система профоглядів, при якій виявляли лише 25,0 % онкологічних хворих, при цьому навіть пухлини візуальної локалізації діагностувалися лише в 22,8 % випадків.

Величезний вплив на підвищення захворюваності на рак в Україні мають як фактори забруднення навколишнього середовища, так і низький рівень організації роботи з профілактики онкологічних захворювань. Недостатня обізнаність населення з питань ризиків розвитку онкологічних захворювань, низька участь у скринінгових програмах; недостатній рівень настороженості лікарів первинної ланки закладів охорони здоров'я та відсутність дієвих програм їх перепідготовки; недосконалість психологічної, соціальної та правової складових здорового способу життя людини потребують активізації просвітницьких і профілактичних заходів.

Отже, наразі структура онкологічної допомоги населенню є досить розпорошеною, зв'язки між усіма ланками не є чіткими, прозорими та зрозумілими, що сповільнює темпи розвитку галузі та знижує якість наданої медичної допомоги населенню, не сприяє гармонізації з європейською системою онкологічної допомоги та потребує реформування (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 23.02).*

«Сучасні наукові проблеми кібербезпеки». Під таким заголовком вийшла стаття завідувача відділу теорії цифрових автоматів Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України доктора фізикоматематичних наук О. Лещевського (Джерело: журнал «Вісник Національної академії наук України», № 2, 2023 р.).

У науковій роботі наведено огляд сучасних проблем кібербезпеки та проаналізовано роль наукових досліджень в їх розв'язанні. Зокрема, виокремлено два види досліджень – із застосуванням алгебраїчного підходу та з використанням нейронних мереж, що належать до методів штучного інтелекту. Алгебраїчні методи ґрунтуються на використанні автоматичного доведення теорем та програм-розв'язувачів і спрямовані на вирішення двох основних проблем кібербезпеки: перша – виявлення вразливостей у програмних і апаратних системах та оцінка їх стійкості до вторгнень; друга – виявлення вторгнень зловмисників у реальному часі. Наведено результати досліджень, що сприяють створенню надійного захисту систем від кібератак, зокрема систем об'єктів критичної інфраструктури, що сьогодні є особливо актуальним завданням.

Результати війни в кіберпросторі є визначальними для загального розвитку бойових дій у сучасних протистояннях. Кібернапад та кібервторгнення можуть завдати величезних збитків або спричинити значні руйнування критичної інформаційної інфраструктури на будь-якому рівні. Це стосується, насамперед, кібератак на об'єкти енергетичної, транспортної та військової інфраструктури, під час яких виводяться з ладу об'єкти управління постачанням, керування логістикою тощо. Такі атаки ми спостерігаємо протягом усього періоду протистояння з РФ, починаючи з 2014 р. Усі пам'ятають наприкінці 2015 р. кібератаки на інфраструктурні об'єкти енергетичної галузі на Прикарпатті та у Львівській області, внаслідок яких цілі регіони залишилися без електропостачання і знадобився певний час для відновлення мережі. У ніч широкомасштабного воєнного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 р. було здійснено масовану атаку на українські мережі, але завдяки завчасно вжитим заходам із кіберзахисту її наслідки вдалося мінімізувати. Останнім часом відбувалися тривалі атаки на банківські установи, які все ж завдали шкоди, однак унаслідок швидкого реагування систем кіберзахисту, як зауважив О. Летичевський, доктор фізико-математичних наук, завідувач відділу теорії цифрових автоматів Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України, збитки виявилися не такими відчутними, як могло б бути. Спостерігалися також атаки на сайти державних установ та органів центральної влади, в результаті чого зловмисники розміщували на них провокаційні оголошення або виводили їх з ладу за допомогою так званих DDoS-атак. Основні засоби кібернападу пов'язані з використанням шкідливого коду та спробами вторгнення за допомогою вразливостей систем.

Шкідливий код найчастіше потрапляє в систему внаслідок порушення користувачами кібергігієни – перехід на небезпечні сайти, відкриття вкладень у підозрілих листах з електронної пошти, а тому ступінь успішності вторгнення визначається якістю системи захисту. У кібербезпеці можна виділити п'ять ключових активностей для протистояння вторгненню: 1) виявлення атаки, тобто фіксація факту аномальної роботи мережі; 2) ідентифікація атаки, що полягає в точній класифікації її різновиду; 3) захист

від атаки, що охоплює послідовність кроків, спрямованих на протидію вторгненню; 4) відповідь у разі ідентифікації нападника; 5) ліквідація наслідків атаки та відновлення інформації з використанням алгоритмів відновлення та збереження даних. Кожна з цих активностей є окремим напрямом в інженерних та прикладних науках. Крім того, у процесі підготовки до можливих атак слід забезпечити відповіді на два ключових запитання: 1) наскільки система стійка до вторгнень і здатна до протидії кібератакам? 2) яка якість системи відносно наявності вразливостей у програмному чи апаратному забезпеченні? Якщо перше питання стосується ефективності системи виявлення вторгнень у процесі взаємодії з атаками, то друге – якості тестування та верифікації системи на етапі її створення. У сучасних технологіях кібербезпеки активно використовують як інженерні методи, так і останні досягнення науки, такі як методи штучного інтелекту та формальні алгебраїчні методи. Понад п'ять років тому в Інституті кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України було започатковано дослідження, спрямовані на підвищення ефективності засобів кіберзахисту з використанням новітніх наукових здобутків у цих напрямках.

Зокрема, активно впроваджується алгебраїчний підхід, що відкриває можливості для найбільш точного аналізу моделей програмних та апаратних систем із метою визначення стійкості до вторгнень та відсутності вразливої поведінки (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 21.02*).

«Водні конфлікти як індикатор загострення світової кризи прісної води». Стаття першого віцепрезидента НАН України академіка НАН України В. Горбуліна і професора кафедри авіації та авіаційного пошуку і рятування Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту доктора військових наук С. Мосова (Джерело: журнал «Вісник Національної академії наук України», № 2, 2023 р.).

У статті акцентовано увагу на тому, що постійне зростання техногенного навантаження на водні ресурси планети, збільшення споживання прісної води в поєднанні з глобальним потеплінням та змінами клімату перетворюють проблему нестачі питної води на повноцінну світову кризу. Так звані водні конфлікти, пов'язані з використанням транснаціональних водних ресурсів, супроводжують усю історію людства, але в нинішніх умовах вони загрожують стати основним елементом політичного життя XXI ст. Підвищуються ризики переростання таких конфліктів у збройні протистояння за доступ до водних ресурсів, зокрема між державами, що мають ядерну зброю. Автори розглядають загрози водних конфліктів для України і наголошують на необхідності врахування цих викликів у сучасних системах міжнародної та національної безпеки.

Відповідаючи на питання, чи загрожують водні конфлікти Україні, автори статті зазначили, що сьогодні, за оцінками фахівців, наша країна

належить до держав з недостатнім забезпеченням водними ресурсами і є однією з найменш водозабезпечених країн Європи (17-те місце). Водні об'єкти України (річки, озера, водосховища, ставки, канали тощо) вкривають 24,2 тис. кв. км, що становить лише 4 % її загальної території. Територія України має не дуже густу річкову мережу. Оцінка питомої забезпеченості річковим стоком свідчить, що об'єм води, який припадає на одну особу на рік, в Україні приблизно в 2,5 рази нижчий, ніж у Німеччині, в 3,5 рази нижчий, ніж у Франції, майже в 5 разів нижчий, ніж у Великій Британії. При цьому територія нашої країни характеризується відсутністю великих природних водойм та обмеженими запасами підземних вод. Водні природні ресурси України формуються з місцевого (25 %) та транзитного (75 %) стоку річок, водних запасів озер, штучних водойм і підземних горизонтів. Враховуючи активне використання прісної води та сучасний екологічний стан водних ресурсів країни, запасів води, придатної для використання, не так уже й багато. Крім того, за останні 30 років Україна втратила значну кількість малих річок. З початком війни РФ проти України та після анексії нею Криму між Україною і Росією виник ще й водний конфлікт. Україна перекрила Північно-Кримський канал, яким прісна вода з Дніпра надходила до Криму. Тому можна вважати, що однією з цілей останньої фази агресії РФ у 2022 р. було встановлення контролю над Північно-Кримським каналом. Водний конфлікт іншого характеру стався між Україною та Молдовою через річку Дністер, води якої становлять 80 % усіх водних ресурсів Молдови. Молдовська сторона вважала неприйнятним будівництво Верхньодністровського каскаду ГЕС, яке було ухвалено в 2016 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України. На її думку, це могло залишити Молдову без прісної води, особливо з огляду на зміни клімату. У результаті сторони звернулися до Європейської комісії для проведення аналізу наслідків спорудження гідроелектростанцій на річці Дністер, і з 2019 р. всі роботи з боку України, пов'язані з проектуванням нових ГЕС у верхів'ях Дністра, було призупинено. Потенційно водний конфлікт може очікувати Україну й щодо Дніпра, який є транснаціональною річкою і бере свій початок на території РФ. Майже 70 % українців користуються дніпровською водою, на річці функціонують шість ГЕС, які забезпечують значну частку виробленої в країні електроенергії. У разі, якщо Росія забажає піти шляхом використання водного ресурсу для політичного тиску, тобто побудує греблю у верхів'ях Дніпра, у нашій країні значно загостриться проблема постачання питної води для населення. Крім того, такий сценарій матиме серйозні екологічні та економічні наслідки і призведе до припинення роботи всіх ГЕС, розташованих на Дніпрі, – зазначили автори статті (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 21.02*).

Свята, присвятки, будні

Навіщо вивчати давні звичаї і традиції та що цікавого вони можуть розповісти сучасним дослідникам? Як свята зимового циклу набувають нових смислів під час російсько-української війни? Що таке білий борець і як його готують? Про це та багато іншого дізнавайтесь з чергової добірки випусків (за жовтень–грудень 2022 р.) авторської рубрики старшого наукового співробітника відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України (Львів) кандидата історичних наук Лесі Горошко-Погорецької «Своя сорочка» на радіостанції «Львівська хвиля».

Відома пісня «Ой, під вишнею, під черешнею», що вважається народною, завдячує своєю появою політичним обставинам. У середині XVIII ст. на території сучасної Кіровоградщини постала так звана Нова Сербія. Це були землі, куди російська імперія населила православних за віровизнанням балканців, які зазнавали утисків, з одного боку, від Австрійської імперії, а з іншого – від Османської (започаткував цей процес за офіційною версією лист Івана Хорвата, серба за походженням, до російської імператриці Єлизавети Петрівни). Ці терени, однак, не були порожніми – там уже мешкали українці, тож між переселенцями (хоч згодом і асимільованими) та запорізькими козаками час від часу траплялися сутички. Як пише Д. Яворницький, згодом це начебто стало формальним приводом для зруйнування Січі, одним з учасників якого був виходець із Балкан Педер (Петро) Текей, щедро обдарований імперією маєтностями й нагородами. Літній Текей був одружений із молодого українкою. Припускають, що саме їхні взаємини І. Котляревський описав у пісні «Ой, під вишнею, під черешнею» для своєї п'єси «Наталка-Полтавка»: «Ой, не хочу хатки, / І ні сіножатки, / Ні млинка, ні ставка, / Ні вишневого садка. / Ой, ти старий дідуган, / Ти зігнувся, як дуга, / А я молоденька, / Гуляти раденька. / Ой, ізгиньте, пропадіте, / Всі старії кості, / Не сушіте, не крушіте / Моєї молодості!»

Батальйон «Вулик»

У давнину, перш ніж залишити в омшаниках (приміщення, що виконували роль бджолиних зимівників), вулики зазвичай консервували від 2 до 9 жовтня. Цей період називався «бджолиними дев'ятинами». Турбувати «сплячих» бджіл узимку не годилося.

Невдовзі після повномасштабного російського вторгнення в українському інформаційному просторі стала популярною історія про окупантів на Херсонщині, які, шукаючи їжі, відкрили вулик іще за холодної погоди. У підсумку від укусів троє загарбників померли, 25 – опинились у лікарні. Тоді писали: «Погляньте, навіть бджоли воюють із ними». Та, за словами моєї колеги, котра досліджує традиційне пасічництво, це не новий

воєнний сюжет. Ще під час Першої світової війни бджоли покусали російських солдатів на Галичині. Історія повторюється.

Немає правди в словах?

Українці обурюються, що росіяни найчастіше говорять і пишуть «на Україну» замість «в Україну» (натомість – «в Донбас»). У такий спосіб мовці ніби підкреслюють, що, позначаючи обставину місця, мають на увазі просто територію, а не незалежну державу. Але така усталеність має ще один смисловий відтінок, найімовірніше, навіть неусвідомлений, але доволі показовий: «іти на...» може означати також «воювати проти когось», «іти війною». Згадаймо, як князь Святослав Хоробрий (він же – Святослав-Завойовник), перш ніж вирушити у військовий похід, попереджав ворога: «Іду на ви» (тобто «Іду на вас»).

«...порють і плачуть»

На Покутті колись вірили, що на небіжчицю не можна одягати сорочку, вишиту низинкою. Низинка – доволі поширений на Гуцульщині шов, яким візерунок на лицьовому боці вишивали зі споду тканини. Вважалося, що низинку вигадав щезник (гірський демонічний дух), тому померлу швачку, яку покладуть у труну вбраною в одяг із цим швом, у потойбіччі покарають – вона муситиме розпороти всі низинні плечка (стібки). Навіщо сучасні дослідники вивчають ці забобони? Бо це важливо для розуміння історії людської матеріальної культури. Мистецтвознавці, наприклад, дійшли висновку, що «упередження» проти низинки у поховальній (і не лише) обрядовості свідчить про її значно пізнішу появу, ніж таких відомих поверхневих швів, як лиштва, гаптування і гладь. До речі, на одяг для побутового вжитку заборона на низинку не поширювалася

Білий борщ

В українській традиції існував не лише червоний, а й білий борщ. Його основа – квас із білих (кормових) буряків або з товченого збіжжя. Ця страва принципово не відрізнялася від квашеного червоного борщу. Крім одного складника – продукту білого кольору. До речі, борщ – хоч квашений, хоч ні – це типовий продукт осілої, рільничої спільноти, адже його приготування потребує тривалого часу, що не підходить, скажімо, до кочового життя.

Проти скоків у гречку

Вважалося, що в перший день Різдвяного посту (Пилипівки) можна було відучити невірного чоловіка «блудити псячими дорогами». Для цього дружина мала вдосвіта взяти з-під власного порога грудку глини – так званої Гурієвої

землі – та кинути її чоловікові під підшви, приказуючи, що робить це, аби в нього «протверезився ум».

Співи й переспіви

Після свята Введення (4 грудня) в українському традиційному суспільстві зазвичай уже починали колядувати (до речі, відомо також про втрачену з часом традицію колядування на останньому снопі, або ж на стерні, тобто під час або після жнив, що пов'язано з культом померлих пращурів). Принаймні розучували нові пісні й віншівки (приказування-побажання). За час нинішньої російсько-української війни з'явилися нові версії давніх колядок, що відображають сучасні реалії нашого життя – дефіцит електричної енергії, допомогу Збройним Силам України як тренд, боротьбу з окупантами тощо. Поетична вартість деяких із цих версій доволі сумнівна, але, поширюючись в інтернеті, зокрема у соцмережах, вони шліфуються й фольклоризуються, – зазначають автори дослідження (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 20.02).

Незвичне дослідження генетика В. Досенка на тему: «Чому люди цілуються?»

Чому люди цілуються і хочуть робити це знову й знову? І чи є така звичка у тварин, зокрема у наших найближчих родичів-ссавців? Та про біологічний back office поцілунку патофізіолог та генетик, завідувач відділу загальної та молекулярної патофізіології Інституту фізіології ім. О. Богомольця НАН України доктор медичних наук В. Досенко вияснив у своєму останньому дослідженні.

Зокрема, вчений зауважив, що наші губи приблизно в 100–200 разів чутливіші, ніж кінчики пальців. Тому будь-який дотик до губ може викликати безліч відчуттів. «Що яскравішими будуть відчуття людей, які цілуються, то більшою буде їхня прив'язаність, симпатія. Починають вироблятися дофамін, серотонін, ендорфін. Мозок сигналізує людині: ми поцілувались і нам добре, отже потрібно знайти спосіб, щоб це повторювалося ще і ще. Ти молодець, ти робиш все правильно, будь з цією людиною – і отримаєш свою винагороду. Тобто вони фактично “зв'язують” пару».

Під час поцілунку ми обмінюємося мільярдами бактерій – як «хороших» (мікробіота), так і патогенних. «Як наслідок, у пари, яка цілується, формується спільний мікробіом порожнини рота, тобто партнери мають однаковий набір бактерій, і це впливає на мікробіоту їхньої ротової порожнини. Вплив є, але який саме – остаточно ще не досліджено. Зазначу, що є однозначний зв'язок між мікробіотою порожнини рота та її станом», – зауважує В. Досенко.

У природі поцілунку ще багато чого не досліджено, але вже формується дисципліна «філематологія», яка вивчає поцілунки. І є певні результати. Наприклад, невелике дослідження 2006 р. показало, що в людей з алергічними

захворюваннями після поцілунків зменшується рівень імуноглобуліну класу І. А саме цього імуноглобуліну зазвичай багато в тих, хто має atopічний дерматит чи бронхіальну астму. Утім, варто зауважити, що експеримент мав незначну вибірку – у ньому брали участь лише 48 людей. «Досліджень про поцілунки від медиків не так багато – зроблених за всіма правилами і надрукованих в авторитетних наукових журналах», – зауважив В. Досенко.

Він пояснює це браком фінансування. «Отримати хороше фінансування на велике дослідження впливу поцілунків на організм людини достатньо важко, це не така вже й популярна тема, – вважає В. Досенко. – І тому такі дослідження роблять зазвичай соціологи, які вивчають стосунки між людьми» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 15.02*).

Наукові видання НАН України

Вийшов друком новий номер журналу «Вісник Національної академії наук України» (№ 1, 2023 р.).

З'явився новий номер журналу «Вісник Національної академії наук України» за січень 2023 р.

Відкриває випуск інтерв'ю президента Національної академії наук України академіка НАН України А. Загороднього журналу «За підсумками року».

Продовжує номер стаття «У битві за імперію: російські наративи проти історичних реалій» головного наукового співробітника Інституту історії України НАН України академіка НАН України, доктора історичних наук, професора В. Литвина.

Далі увазі читачів пропонується інформація про засідання Президії НАН України, які відбулися 2, 9, 16 і 23 листопада 2022 р., зокрема стенограми виголошених на них наукових доповідей: «Розроблення нових функціональних матеріалів для потреб водневої енергетики» (доповідач – завідувач відділу водневих технологій та матеріалів альтернативної енергетики Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка НАН України член-кореспондент НАН України І. Завалій), «Нові спеціальні матеріали та покриття, що ефективно поглинають електромагнітне інфрачервоне та інші випромінювання» (доповідач – завідувач відділу наноматеріалів Інституту хімії поверхні ім. О. О. Чуйка НАН України доктор фізико-математичних наук, професор П. Горбик), «Українська мова і українська держава» (доповідач – директор Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України член-кореспондент НАН України Б. Ажнюк), «Українська мова в сучасних реаліях державотворення в Україні» (доповідач – директор Інституту української мови НАН України доктор філологічних наук П. Гриценко), «Функціональні матеріали спеціального призначення на основі оксидних систем» (доповідач – завідувач відділу хімії твердого тіла Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського НАН України академік НАН України А. Білоус),

«Адаптивні полімерні композити з надтвердих матеріалів: структурна динаміка та контактна поведінка» (доповідач – завідувач відділу технологій формування структурованих інструментальних композитів Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України доктор технічних наук Є. Пащенко).

Увазі читачів пропонується стаття «Фізико-хімічний інститут ім. О. В. Богатського НАН України – перший академічний інститут Одеси (До 45-річчя від дня заснування установи)» (автори – директор Фізико-хімічного інституту ім. О. В. Богатського НАН України член-кореспондент НАН України В. Кузьмін і учений секретар цього інституту кандидат хімічних наук Є. Шабанов).

У розділі «Люди науки» опубліковано статтю «Подвижник української етнологічної науки (До 75-річчя академіка НАН України С. П. Павлюка)» (автори – завідувач відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України доктор історичних наук, професор Я. Тарас, в. о. заступника директора з наукової роботи цього інституту кандидат історичних наук Т. Пацай).

Завершують номер вітальні публікації з нагоди ювілеїв членів академії – 60-річчя академіка НАН України С. Б. Шехунової, 80-річчя члена-кореспондента НАН України В. М. Огенка, 60-річчя члена-кореспондента НАН України Н. В. Хамітова (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 17.02).

Міжнародне співробітництво

Умови та участь талановитих новачків у проєктах Міжнародної програми «Горизонт Європа»

Проєкт FIT-4-NMP програми «Горизонт 2020», одним із бенефіціарів якого є Національна академія наук України, передбачає стимулювання участі талановитих новачків у проєктах програми «Горизонт Європа» за напрямками нанотехнологій, нових матеріалів і технологій виробництва.

Консультативна група «Горизонт 2020» з нанотехнологій, сучасних матеріалів, біотехнологій і передового виробництва та обробки (Nanotechnologies, Advanced Materials, Biotechnology and Advanced Manufacturing and Processing, NMBP) встановила, що станом на листопад 2018 р. лише 38,4 % європейських бенефіціарів у програмі NMBP у рамках «Горизонт 2020» були новачками, а також визначила заходи для залучення додаткових нових учасників.

У звіті за проєктом FIT-4-NMP представлено сучасні практики та результати вжитих заходів для підтримки такої участі у програмі «Горизонт 2020» й усунення існуючих перешкод для участі у програмі «Горизонт Європа».

З метою підвищення ефективності розподілу фінансування Європейська комісія запровадила каскадне фінансування (також відоме як фінансова підтримка «третьох сторін» – Financial Support for Third Parties) для створення нових малих і середніх підприємств або компаній із середньою капіталізацією. На національному та регіональному рівнях запроваджено фінансові стимули та інформаційну підтримку для усунення бар'єрів участі у конкурсах. Зроблено наголос на міжнародному співробітництві в критеріях оцінки досліджень та інноваційній політиці.

Започатковано механізми фінансової підтримки, спрямовані на стимулювання дослідницьких організацій і підприємств до підготовки та подання проєктних пропозицій у різноманітні рамкові програми. Важливою передумовою запровадження спеціалізованої підтримки для участі в рамкових програмах стали професійні служби грантової підтримки, які надавали науковцям якісні послуги у підготовці проєктів міжнародного співробітництва та підтримку в процесі його подальшої реалізації.

У результаті здійсненого в рамках FIT-4-NMP аналізу запропоновано п'ять основних напрямів впливу, які допоможуть збільшити участь новачків у проєктах «Горизонт Європа».

1. Фінансові інструменти – каскадні гранти, заохочення для новачків, механізми Нор-оп, спільне фінансування ERA-NET.

2. Тренінги – проєкти взаємного навчання та NCP-проєкти, електронні навчальні платформи.

3. Консультації – перевірка якості пропозицій, адміністративна підтримка і надання рекомендацій.

4. Створення робочої мережі – підбір партнерів, брокерські заходи, підвищення привабливості потенційних новачків.

5. Нарощування потенціалу – демонстрація результатів виконання проєктів рамкової програми, систематичне відстеження потенційних новачків, залучення національних експертів до ознайомлення з роботою програми «Горизонт Європа».

Проведений аналіз показує результативність заходів при запровадженні різних інструментів на декількох рівнях: на рівні програми «Горизонт Європа», національному та регіональному рівнях, на рівні NCP та інших посередників (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 15.02*).

На базі Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя 18–20 жовтня 2023 р. триватиме VII Міжнародна конференція «Пошкодження матеріалів під час експлуатації, методи діагностування і прогнозування» (VII International Conference «In-service Damage of Materials: Diagnostics and Prediction»).

Організатори заходу – Європейське товариство з цілісності конструкцій (ESIS), Українське товариство з механіки руйнування матеріалів,

Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя, Фізико-механічний інститут ім. Г. В. Карпенка НАН України та Інститут проблем міцності ім. Г. С. Писаренка НАН України.

Наукові напрями конференції: методи оцінювання, прогнозування та виявлення пошкодження матеріалів, неруйнівний контроль, методи оцінювання деградації та запобігання руйнуванню, проблеми впливу середовища на руйнування і міцність матеріалів, довговічність, цілісність та подовження терміну служби конструкцій.

Робоча мова: англійська.

Форма участі в конференції: очна, онлайн.

Кінцевий термін реєстрації учасників – 1 вересня 2023 р. Тези доповідей приймаються до 1 вересня 2023 р.

Виголошені доповіді після рецензування буде опубліковано у спецвипуску «*Procedia Structural Integrity*», що індексується базами «Scopus» і «WoS» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*). – 2022. – 20.02).

У форматі відеоконференції 7–8 червня 2023 р. триватиме II Міжнародна наукова конференція «Стрес і адаптація рослин», присвячена 125-річчю від дня народження професора Ф. П. Мацюкова.

Організатори – Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва Національної академії аграрних наук (НААН) України й Інститут харчової біотехнології та геноміки Національної академії наук (НАН) України.

Співорганізатори – Всеукраїнська асоціація біологів рослин, Українське товариство фізіологів рослин, Українське товариство генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова.

Напрями:

- клітинні аспекти стійкості рослин;
- адаптивні реакції рослин на дію абіотичних і біотичних стресових чинників;
- геном, транскриптом, протеом і метаболом за дії стресорів;
- гормони та сигнальні молекули в регуляції стресостійкості;
- індукування стійкості рослин екзогенними впливами;
- селекційно-генетичні та генно-інженерні підходи до підвищення стійкості рослин;
- методи оцінки стійкості рослин.

Робочі мови конференції: українська, англійська.

Матеріали треба надіслати до 25 квітня 2023 р.

Контакти організаційного комітету:

Ю. Колупаєв – e-mail: plant_biology@ukr.net; тел. +38099 126 69 99

Т. Ястреб – e-mail: plant_biology@ukr.net; тел. +38097 176 24 72

(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)). – 2022. – 20.02).

В Інституті прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України та Львівському національному університеті ім. І. Франка 23–25 травня 2023 р. відбуватиметься Міжнародна наукова конференція «Сучасні проблеми механіки та математики-2023», присвячена 95-річчю від дня народження академіка НАН України Я. С. Підстригача та 45-річчю створеного ним Інституту прикладних проблем механіки і математики НАН України.

Захід продовжує багаторічну традицію наукових конференцій, метою яких є представлення та обговорення сучасних досягнень у галузі механіки та математики.

Роботу конференції передбачено у форматі пленарних, секційних і стендових доповідей, які стосуються таких проблем: математичне моделювання в механіці деформівних твердих тіл; механіка неоднорідних та низьковимірних структур; механіка контактної взаємодії, тіл з тріщинами та тонкими включеннями; динаміка неоднорідних середовищ; оптимізація та проєктування елементів конструкцій і біомеханічних систем; міцність і втома матеріалів; математичні методи в прикладних дослідженнях; теорія функцій і функціональний аналіз; диференціальні рівняння і математична фізика; алгебра, геометрія і топологія; математичне моделювання та інформаційні технології вирішення важливих для оборони і безпеки держави завдань, включно з кібербезпекою; сучасні методи навчання в галузі прикладної математики і механіки.

Робочі мови конференції: українська, англійська.

Матеріали доповідей будуть опубліковані в електронному збірнику на сайті конференції. Розширені матеріали відзначених доповідей, виголошених на конференції, будуть рекомендовані до опублікування в міжнародному науковому журналі «Математичні методи та фізико-механічні поля», включеному до списку наукових видань категорії А, переклад якого публікується у Journal of Mathematical Sciences (видавництво «Springer»), що індексується у провідних наукометричних базах, зокрема SCOPUS, наукових збірниках «Прикладні проблеми механіки і математики» та «Фізико-математичне моделювання та інформаційні технології».

Запланована форма проведення конференції – безпосередня очна участь. Однак з огляду на умови воєнного стану форма може бути змінена відповідно до ситуації, про що буде повідомлено перед початком її роботи.

Для участі в роботі конференції та опублікування короткого викладу тексту доповіді в збірнику матеріалів конференції необхідно надіслати на адресу оргкомітету thermomechanics.conference@gmail.com до 31 березня 2023 р.: заповнені реєстраційні форми на кожного учасника конференції; оформлені згідно з вимогами матеріали доповіді. До 15 квітня 2023 р. підтвердити сплату оргвнеску.

Докладна інформація на офіційному сайті конференції (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 24.02*).

Ядерна енергетика і запобігання екологічним катастрофам

Українське ядерне товариство оголошує конкурс наукових проєктів у сфері ядерної науки, атомної енергетики та промисловості «Атомні інноватори».

Заявки можна подавати до 10 квітня 2023 р. Конкурс проводить Українське ядерне товариство. Співорганізатори – Рада молодих вчених при Відділенні фізико-технічних проблем енергетики НАН України та Рада молодих вчених при Відділенні ядерної фізики та енергетики НАН України.

Співорганізатори конкурсу: Рада молодих вчених при Відділенні фізико-технічних проблем енергетики НАН України і Рада молодих вчених при Відділенні ядерної фізики та енергетики НАН України.

Завдання конкурсу – підтримка прикладної науки в Україні та сприяння розвиткові новітніх технологій у ядерній галузі.

До участі запрошуюються молоді науковці, студенти, аспіранти і працівники підприємств атомної галузі, які прагнуть поділитися своїм проєктом чи дослідженням, знайти однодумців і заручитися підтримкою в його реалізації, обмінятися ідеями й досвідом з провідними фахівцями галузі та готові представити оригінальні роботи у двох номінаціях: «Наукове дослідження»; «Прикладна розробка».

Проєкти розглядатимуть і оцінюватимуть фахівці провідних державних і приватних підприємств атомної галузі України, провідні науковці Національної академії наук України та профільних наукових установ.

Переможці конкурсу за кожною з номінацій отримають грошові премії, а також підтримку в подальшій реалізації та масштабування власного проєкту.

Фінал конкурсу – травень 2023 р. (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 20.02).